

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Překlad odborného textu z ruštiny do češtiny. Vypracování
komentáře k překladu a sestavení glosáře**

Marija Jurijivna Klepač

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra germanistiky a slavistiky

Studijní program Cizí jazyky pro komerční praxi

Specializace programu Cizí jazyky pro komerční praxi – ruština

Bakalářská práce

**Překlad odborného textu z ruštiny do češtiny.
Vypracování komentáře k překladu a sestavení
glosáře**

Marija Jurijivna Klepač

Vedoucí práce:

Mgr. Bohuslava Němcová, Ph.D.

Katedra germanistiky a slavistiky

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Bohuslavě Němcové, Ph.D. za pomoc a cenné rady při vypracování bakalářské práce, za vstřícnost a ochotu při konzultacích a za trpělivost, kterou mi v průběhu zpracování této práce věnovala.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. CHARAKTERISTIKA ODBORNÉHO STYLU	7
3. CHARAKTERISTIKA VÝCHOZÍHO TEXTU	9
3.1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	9
3.2. MORFOLOGICKÉ PROSTŘEDKY	9
3.3. SYNTAKTICKÁ STRUKTURA	14
3.4. LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY	15
3.5. STYLICKÉ PROSTŘEDKY	15
4. TYPOLOGIE PŘEKLADATELSKÝCH POSTUPŮ	17
4.1. PŘEKLAD A JEHO CÍL	17
4.2. PŘEKLADATELSKÉ METODY	17
4.2.1. PŘEKLAD SLOVA	17
4.2.2. PŘEKLAD SLOVNÍCH SPOJENÍ	19
4.2.3. PŘEKLAD VĚTY	20
4.3. PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY	21
5. PŘEKLAD ODBORNÉHO TEXTU DO ČESKÉHO JAZYKA	24
6. PŘEKLADATELSKÝ KOMENTÁŘ	43
6.1. UŽITÉ PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY	43
6.2. CHYBY VE VÝCHOZÍM TEXTU	49
7. ZÁVĚR	51
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	53
9. RESUMÉ	54
PŘÍLOHY	55

1. ÚVOD

Cílem bakalářské práce je překlad vybrané části odborné publikace “Насилие над женами в российских семьях”, jejímiž autory jsou I. D. Gorškovová a I. I. Šuriginová, z ruštiny do češtiny. Nedílnou součástí bakalářské práce je vypracování komentáře k překladu a sestavení glosáře. Práce je věnována rovněž charakteristice jazykových prostředků originálního ruského textu a představeny jsou použité překladatelské postupy s konkrétními příklady užití. Součástí bakalářské práce je i rusko-český glosář odborné terminologie.

Daná publikace byla vybrána především vzhledem k aktuálnosti daného tématu, neboť domácí násilí je v současné době vážným problémem moderní společnosti a je v dnešním sociálním prostředí velmi běžné. Zároveň je domácí násilí společenským problémem, který se dědí z generace na generaci a jehož důsledky mají vážný dopad na jednotlivce i celou společnost.

Podle veřejné organizace Rada žen Moskevské státní univerzity bylo 58% ruských žen alespoň jednou v životě vystaveno agresí ze strany muže z jejich blízkého okolí. Každá pátá žena v Rusku je přitom pravidelně zneužívána a ponižována manželem. Polovina zbitých žen byla napadena, když byla těhotná, kojila nebo měla malé dítě. Každý rok v Rusku zemře na následky domácího násilí 12 – 14 tisíc žen – každých 40 minut jedna žena. Podle Výzkumného ústavu Ministerstva vnitra RF je násilí v té či oné formě pozorováno v každé čtvrté rodině. Až 40% všech závažných násilných trestných činů je spácháno v rodinách a více než 70% všech vražd se děje v domácím prostředí.

Tato bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části je pozornost věnována prvotně charakteristice odborného textu obecně, poté následuje charakteristika vybraného výchozího textu, která se zabývá analýzou morfologických, syntaktických, lexikálních a stylistických jazykových prostředků. Dále jsou v teoretické části představeny základní překladatelské postupy.

Praktická část se zaměřuje na samotný překlad vybraného odborného textu z ruštiny do češtiny. Praktická část obsahuje rovněž překladatelský komentář, ve kterém je na konkrétních příkladech doloženo užití překladatelských postupů (transliterace, transpozice, popisný překlad (parafráze), překlad - vysvětlení, kalkování, rozšíření, redukce, substituce, konkretizace, zobecnění, antonymický překlad a kompenzace).

Zároveň jsou uvedeny chyby ve výchozím textu, které byly nalezeny v průběhu překladu dané publikace. Přílohu bakalářské práce tvoří originální ruský text a rusko-český glosář, obsahující odborné termíny, které se v překládaném textu vyskytovaly.

2. CHARAKTERISTIKA ODBORNÉHO STYLU

Marie Krčmová¹ charakterizuje odborný styl jako "styl jazykových projevů, jejichž funkcí je formulování přesného, jasného, soustavného, jednoznačného sdělení s dominující pojmovou složkou." Dle učebnice *Současný český jazyk - stylistika* (2021: 18, 27), jejímiž autory jsou Miloslav Vondráček, Jiří Zeman a Jana Bílková, je odborný styl vymezen na základě komunikační funkce odborně sdělné a jedná se o styl otevřené komunikace. Odborný styl zahrnuje jak ústní projevy (přednáška, vystoupení na konferenci apod.), které jsou připravené, promyšlené, mluvené a mohou být i písemně podložené, tak i písemné texty (monografie, odborné stati v odborných časopisech, příspěvky ve sbornících). V obou případech se jedná o spisovné projevy neutrální.

Autoři učebnice *Současný český jazyk - stylistika* (2021: 27, 28) rovněž zmiňují, že se v odborných textech často používá specifická vrstva slovní zásoby – odborné termíny (odborná terminologie). Termíny Marie Krčmová² definuje jako "odborné názvy, které jsou nocionální, neexpresivní, mající funkci nominativní a kognitivní." Za stylový nedostatek není považováno opakování terminologie, protože synonymie termínů je nežádoucí. To je také důvod, proč se odborné texty vyznačují vysokým indexem opakování slov. Odborné vyjadřování se vyznačuje šetrností ve výrazech a nízkou mírou nadbytečných prvků. V mluvených projevech je velmi podstatným požadavkem srozumitelnost.

Ohledně odborných přednášek, promluv autoři uvádí (2021: 28), že odborné texty se snaží být objektivní a autor odborného textu se zpravidla snaží co nejvíce snížit svoji osobní zaujatost. V jiných funkčních stylech lze pozorovat mnohem větší odchylky ve vyjadřování než v odborných přednáškách. V odborných promluvách se formují určité textové modely, a autoři se snaží tyto modely realizovat.

Dále je v učebnici *Současný český jazyk - stylistika* (2021: 28 – 29) zmiňováno, že v posledních desetiletích se do popředí dostávají sociální aspekty

¹ Nový encyklopedický slovník češtiny online [online]. 2012-2020 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ODBORN%C3%9D%20STYL>

² Tamtéž

vědeckých textů, jejich situační závislost, cíle autora, jeho vztah k příjemcům i k dalším autorům, tedy vědcům, které autor ve svých textech cituje a zmiňuje.

V neposlední řadě se hovoří o současných odborných textech jako o sémioticky heterogenních - smíšených, jedná se o multimodální komunikaci. Kromě přirozeného jazyka se v odborných textech velice často setkáváme s dalšími vizuálními názornými prostředky, jako jsou tabulky, grafy, nákresy a fotografie.

3. CHARAKTERISTIKA VÝCHOZÍHO TEXTU

3.1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Autorkami publikace, která byla vybrána pro účely bakalářské práce, jsou I. D. Gorškovová a I. I. Šuriginová. Publikace má název “Насилие над женами в российских семьях” a autorky v ní představují výsledky výzkumu, který byl proveden v sedmi regionech RF v roce 2002 v rámci projektu “Domácí násilí” a na jehož základě byla publikace vydána. Publikace byla zveřejněna v regionální veřejné organizaci Rada žen Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova v roce 2003.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit míru násilí vůči ženám v moderních ruských rodinách. Práce je v elektronické podobě volně přístupná na: <http://www.womenmsu.msu.ru/apendix/bookall.pdf>

Celá publikace zahrnuje osm kapitol a má 82 stran. Pro účely bakalářské práce jsme se zaměřili na překlad pouze části této publikace, a sice 13 stran. Vybrány byly tři kapitoly, a sice úvod, obecná charakteristika výzkumu a hlavní výsledky, ve kterých jsou obsažena témata jako psychologické násilí, ekonomické násilí, fyzické násilí a sexuální násilí.

3.2. MORFOLOGICKÉ PROSTŘEDKY

V této podkapitole se zaměříme na charakteristiku morfologických prostředků, užitých v původním ruském textu a uvedeme konkrétní příklady jejich užití v textu.

Z hlediska morfologie je v dané publikaci převaha podstatných jmen nad ostatními slovními druhy např. *При этом некоторые исследователи видят в отсутствии соответствующей терминологии проблему для изучения явления насилия в России.* (str. 4)

Vzhledem k jmennému charakteru tohoto odborného textu je nutné zmínit převažující užití podstatných jmen abstraktních např. *вид* (str. 6); *цель* (str. 8); *опрос* (str. 8); *масштаб* (str. 8); *тема* (str. 8); *возраст* (str. 8) a jiné.

K abstraktním podstatným jménům lze zařadit i podstatná jména slovesná, označující proces, která jsou většinou rodu středního jako např. *изучение* (str. 4); *исследование* (str. 5); *проживание* (str. 8); *описание* (str. 8); *отношение* (str. 8); *образование* (str. 9) atd.

Rovněž se ve velké míře vyskytují podstatná jména vlastní jako jsou označení osob např. *Шнайдер* (str. 4); *М. Кауфман* (str. 4); *С. Браумиллер* (str. 5); *М. Киммель* (str. 5); *Дж. Готтман* (str. 5); *Н. Якобсон* (str. 5) a geografické názvy např. *Россия* (str. 4); *Москва* (str. 8); *Республика Карелия* (str. 8); *Республика Бурятия* (str. 8) atd.

Také se často vyskytují podstatná jména v pádech nominativu a genitivu jako např. *Она выделяет три фазы насилия, в первой из которых происходит попытка усиления контроля за насильником со стороны потенциальной жертвы, во второй осуществляется насилие, а третья обнаруживает зависимость жертвы от насильника, что фактически избавляет его от наказания и приводит к повторению цикла.* (str. 4). A také užití několika tvarů genitivu za sebou např. *попытка усиления контроля* (str. 4); *для изучения явления насилия* (str. 4); *исследованию источников насилия* (str. 4) atd.

Z hlediska přídavných jmen se v textu vyskytují přídavná jména jakostní, která pojmenovávají vlastnost jako kvalitu: *большое внимание* (str. 4); *высокий уровень* (str. 5); *острый гнев* (str. 5) a jiné.

Dále jsou v textu použita přídavná jména vztahová, která pojmenovávají vlastnost jako vztah: *Зарубежная англоязычная социологическая и психологическая литература* (str. 4); *супружеские отношения* (str. 4); *домашнее насилие* (str. 4); *семейные отношения* (str. 4); *Ставропольский край* (str. 8); *Липецкая область* (str. 8) atd.

Také se v textu ve velké míře objevují osobní zájmena - převažují zájmena 3. osoby např. *В частности, они ссылаются на законодательство, действовавшее на протяжении XIX века,...* (str. 4); *Частично он представлен в работах немецкой исследовательницы Шнайдер (Schneider),...* (str. 4); *Она выделяет три фазы насилия,...* (str. 4). Ale také se objevuje i zájmeno “my” např. *Так как мы*

опираемся на феминистское представление о сущности супружеского насилия, ... (str. 6); При этом **мы** считаем правильным не только выделять супружеское насилие из всего комплекса домашнего насилия, ... (str. 7) a jiné.

Dále zájmena přivlastňovací např. Большая часть работ зарубежных исследователей проблемы супружеского насилия посвящена исследованию источников насилия и **его** происхождению. (str. 4); Маргарет Шеллер (Sheller, p. 25-27) трактует насилие в отношении женщин как исходящее из **ее** природы... (str. 6); Несмотря на то, что собираемая информация носила дискредитирующий характер для мужчин, **их** общие оценки были определенно положительными. (str. 10); Как показал **наш** опыт обсуждений и дискуссий на эту тему, в противном случае... (str. 7) atd.

Rovněž zájmena ukazovací jako např. В Домострое целый раздел посвящен тому, каким именно способом нужно «правильно» наказывать провинившуюся жену, обстоятельно при **этом** описывая практические детали **этого** мужского занятия «соимя рубаика, плеткою вежливенько побить, за руки держа». (str. 4); **Эта** теория получила развитие в работах Кауфмана. (str. 4) a jiné.

A také zájmena vztažná např. В частности, они ссылаются на законодательство, действовавшее на протяжении XIX века, в соответствии с которым муж мог дисциплинировать жену, но палка, **которой** наносился удар, не должна была быть толще большого пальца. (str. 4); Российские исследователи проблемы часто упоминают Домострой – свод законов, **которые** в числе прочих, регулировали и семейные отношения на Руси. (str. 4) a další.

V textu se rovněž vyskytují číslovky:

- Základní - např. Численность населения регионов составляет **75%** населения России. (str. 8)

Городское и сельское население в возрасте **18-65** лет. (str. 8)

Опрос проводился в **7** экономических регионах России. (str. 8)

- Řadové - např.

Она выделяет три фазы насилия, в **первой** из которых происходит попытка усиления контроля за насильником со стороны потенциальной жертвы, во **второй** осуществляется

насилие, а третья обнаруживает зависимость жертвы от насильника

Co se týče sloves, v textu převažují tvary 3. osoby jednotného nebo množného čísla v přítomném čase (prostém budoucím) např. *Она выделяет* (str. 4); *Он обращает внимание* (str. 5); *Он указывает* (str. 6); *они ссылаются* (str. 4); *исследователи применяют* (str. 5); *авторы отмечают* (str. 6) atd.

Kromě slovesných tvarů v čase přítomném nebo prostém budoucím se v textu objevují i tvary času minulého např. *эта теория получила развитие* (str. 4); *С.Браумиллер, которая сводила* (str. 4); *Дж.Готтман и Н.Якобсон, которые в течение 8 лет наблюдали* (str. 5) atd.

Zároveň jsou nedílnou součástí textu i slovesné tvary v čase budoucím jako jsou např. *не будет платить алименты* (str. 13); *будет ли физическое насилие над женой иметь место* (str. 14); *будет ли она подвергаться насилию* (str. 16) atd.

V textu se nevyskytují slovesné tvary 2. osoby č. j. a č. mn.; zatímco se používá tvar slovesný tvar 1. osoby č. mn., tzv. autorský plurál. Jako příklad můžeme uvést následující věty: např. *Так как мы опираемся на феминистское представление о сущности супружеского насилия, нам представляется важным четко разграничить супружеское и все остальные виды семейного насилия.* (str. 6); *При этом мы считаем правильным не только выделять супружеское насилие из всего комплекса домашнего насилия, но и ни в коем случае не смешивать между собой два разнонаправленных вида супружеского насилия – насилие мужей над женами и насилие жен над мужьями.* (str. 7)

Dále se v textu nacházejí tvary trpného rodu např.:

- *В зарубежной англоязычной социологической и психологической литературе употребляется несколько терминов, относящихся к насилию в семье.* (str. 4)
- *Данные по Ставропольскому краю и Бурятии были предоставлены местными филиалами Госкомстата РФ.* (str. 9)

V neposlední řadě se široce vyskytují přechodníkové konstrukce např. *Исследуя происхождение насилия в современном обществе...* (str. 4); *Отмечает Киммель и различия в использовании насилия мужчинами и женщинами: в то время как мужчины применяют насилие для воздействия на жен, стремясь добиться послушания...* (str. 5)

Z hlediska příslovčí se v textu objevují různé druhy a těmi jsou:

- Прíslovce místa, které odpovídá na otázku kde? kam? odkud?
Здесь, как правило, семейные расходы регламентируют мужья, а все нагрузки по выполнению домашней работы лежат на женах. (str. 12)
- Прíslovce času odpovídající na otázku kdy? odkdy? dokdy?
Иногда в отдельные виды насилия выделяют различного рода угрозы, но чаще их считают проявлением одного из перечисленных четырех основных видов. (str. 7)
- Прíslovce způsobu, které odpovídá na otázku jak? jakým způsobem?
В Домострое целый раздел посвящен тому, каким именно способом нужно «правильно» наказывать провинившуюся жену, обстоятельно при этом описывая практические детали этого мужского занятия «соимя рубашка, плеткою вежливенько побить, за руки держа». (str. 4)
- Прíslovce míry, které odpovídá na otázku do jaké míry?
«Психологическое насилие над женами очень часто встречается в российских семьях, и к тому же еще мужья и избивают жен». (str. 7)

Co se týče předložek, v textu se kromě primárních objevují rovněž sekundární předložky, jako např. *В частности, они ссылаются на законодательство, действовавшее на протяжении XIX века, в соответствии с которым муж мог дисциплинировать жену...* (str. 4); *К этим наблюдениям можно добавить результаты исследования Дж.Готтман и Н.Якобсон, которые в течение 8 лет наблюдали за 63 супружескими парами...* (str. 5); *Она родилась женщиной и, находясь в определенных отношениях с мужчиной, она приобретает особый, более низкий по сравнению с мужчиной социальный статус.* (str. 6); *Поскольку*

социологические исследования супружеского насилия проводятся в основном **в рамках** гендерной социологии и позиционируются именно как гендерные исследования... (str. 6); **Несмотря на то**, что собираемая информация носила дискредитирующий характер для мужчин, их общие оценки были определенно положительными (str. 10) a jiné.

3.3. SYNTAKTICKÁ STRUKTURA

Ze syntaktického hlediska v publikaci převládají věty dvojčlenné a také věty oznamovací s přímým pořádkem slov jako např. *Женская анкета включает дополнительные вопросы о внутренних переживаниях женщин и женском здоровье.* (str. 9)

Vyskytují se zde také věty s několikanásobnými větnými členy např. *В зарубежной англоязычной социологической и психологической литературе употребляется несколько терминов, относящихся к насилию в семье.* (str. 4)

Dále věty vedlejší např. *Российские исследователи проблемы часто упоминают Домострой – свод законов, **которые в числе прочих**, регулировали и семейные отношения на Руси.* (str. 4); *Виктимологический подход исходит из того, **что женщина своим поведением жертвы провоцирует насилие.*** (str. 4) a další.

Rovněž se ve velké míře objevují souvětí např. *Обилие подходов к осмыслению источников жесткого обращения в семье позволяет предложить, что эти подходы, взаимодополняя друг друга, отражают насильственные аспекты в различных моделях и/или различных этапах развития семейных отношений.* (str. 6)

Dále se v publikaci vyskytují vsuvky jako např. ***По-видимому**, это так и есть, поскольку, например, самый распространенный термин в российской специальной литературе – супружеское насилие – в равной степени может*

подразумевать как насилие мужа над женой, так и насилие жены над мужем.
(str. 4)

Objevují se zde také participiální konstrukce např. *В зарубежной англоязычной социологической и психологической литературе употребляется несколько терминов, относящихся к насилию в семье.* (str. 4); *В числе авторов, исследующих исторические причины домашнего насилия и рассматривающих насилие как пережиток прошлого...* (str. 4)

3.4. LEXIKÁLNÍ PROSTŘEDKY

Z hlediska užitých lexikálních prostředků je publikace bohatá na termíny - přesný název určitého pojmu z oblasti vědy, technologie, umění, společenského života atd. (jednoslovné a slovní spojení) např. *психологическое насилие* (str. 7); *экономическое насилие* (str. 11); *физическое насилие* (str. 14); *сексуальное насилие* (str. 15); *супружеское насилие* (str. 4); *физическое наказание* (str. 4); *официальный брак* (str. 8); *гражданский брак* (str. 8) atd.

Také se zde vyskytují slova přejatá jako jsou např. *термин* – z *latinského terminus* (str. 4); *аппарат* – z *latinského apparatus* (str. 4); *традиция* – z *latinského traditio* (str. 4); *литература* – z *latinského litteratura* (str. 4); *теория* – z *řeckého theōria* (str. 4).

Nedílnou součástí výchozího textu je rovněž obecně odborná lexika např. *закон* (str. 4); *теория* (str. 4); *фаза* (str. 4); *зависимость* (str. 4); *цикл* (str. 4); *уровень* (str. 5) atd.

3.5. STYLICKÉ PROSTŘEDKY

Výchozí text je přesně, jasně, soustavně a jednoznačně formulován. Je potlačena emocionalita a text má monologickou formu. Dále je v tomto textu použit

výkladový postup nebo také postup odborného popisu a je propojen s neverbálními prostředky - tabulkami.

Výchozí text také odkazuje na odbornou literaturu, týkající se daného tématu, a je velmi objektivní. Autoři svůj postoj k danému tématu v publikaci neprojevují.

Větná stavba je velmi propracovaná, text je tvořen složitými větnými konstrukcemi. Jazykové prostředky jsou neutrální až knižní, jazyk je spisovný.

Publikace obsahuje značný počet odborných termínů z oblasti sociologie a domácího násilí.

4. TYPOLOGIE PŘEKLADATELSKÝCH POSTUPŮ

4.1. PŘEKLAD A JEHO CÍL

V publikaci Úvod do teorie překladu (pro rusisty) D. Žváček (1994: 9) definuje překlad dle Slovníku lingvistických termínů (1966), jehož autorem je O. Achmanova, jako “přenos informací obsažených v daném řečovém díle prostřednictvím jiného jazyka”. Hlavním předmětem vědy o překladu D. Žváček nazývá výzkum podmínek a zákonitostí jazykového zprostředkování.

Mezi typy překladů D. Žváček řadí např. ústní - písemný překlad, literární - vědecko-technický překlad, samotný překlad a překladové tlumočení atd. Zároveň upozorňuje, že je nutné oddělovat překlad jako proces a překlad jako výsledek překladatelské činnosti, jejímž výsledkem je přeložený text.

Za hlavní funkce překladu z lingvisticko-komunikačního hlediska D. Žváček (1994: 10) považuje funkci informační a estetickou. Podle D. Žváčka lze v souvislosti s rozvojem teorie literárního překladu vymezit i další funkce překladu: 1. informační: zprostředkování originálu v přijímajícím prostředí; 2. kulturně-sociální: překlad jako skutečnost komunikace mezi různými společnostmi; 3. literární: překlad jako projev meziliterárních vztahů na pozadí vývojové potřeby přijímající literatury.

D. Žváček zároveň zmiňuje, že je velmi důležité určení základní jednotky překladu. Za takovou jednotku je považováno slovo nebo věta. Správné určení jednotek překladu umožňuje vyhnout se v teorii i praxi překladu časté chybě, jakou je používání tzv. doslovného překladu.

4.2. PŘEKLADATELSKÉ METODY

4.2.1. PŘEKLAD SLOVA

D. Žváček (1994: 12) v učebnici Úvod do teorie překladu (pro rusisty) uvádí, že naprostá většina slov v jednom jazyce odpovídá v jiném jazyce slovům, která jsou jim významově blízká. A taková slova označuje jako lexikální neboli slovníkové

shody. Podle D. Žváčka existují dva základní typy sémantických vztahů mezi slovy dvou různých jazyků:

1. Význam slova v jednom jazyce plně odpovídá významu slova v jiném jazyce. Taková shoda předpokládá, že téměř ve všech případech použití ruského slova v textu bude ruské slovo přeloženo českým slovem se stejným významem. Takové konstantní ekvivalentní shody se nazývají ekvivalenty. V jazyce existuje relativně málo ekvivalentních shod, jelikož většina slov má mnoho významů. Polysémantická slova zpravidla nemají jeden ekvivalent. Ekvivalent může mít pouze samotný význam těchto slov.
2. Slovu výchozího jazyka odpovídá význam několika slov cílového jazyka, to znamená, že toto slovo má několik slovníkových shod v cílovém jazyce. Tento typ shody se nazývá variantní shoda.

D. Žváček (1994: 13) také uvádí, že hlavní náplní překladatele z ruštiny do češtiny je najít řadu shod s ruským slovem a vybrat takovou shodu, která co nejpřesněji vyjadřuje význam slova v daném kontextu. Překlad pomocí výběru jedné z několika dílčích lexikálních shod je nejběžnějším způsobem překladu. Dovednost překladatele z velké části spočívá ve schopnosti sestavit řadu shod a vybrat si z této řady možnost, která je dle kontextu nejvhodnější. O tvůrčí povaze práce překladatele svědčí i to, že v závislosti na konkrétním kontextu se překladatel velmi často nemůže spokojit s významy uvedenými ve slovníku.

Mnoho slov ruského jazyka nemá v češtině ekvivalent. Jedná se o neologismy, slova vyjadřující konkrétní pojmy a skutečnosti, málo známá jména a názvy. Překladatelská praxe vyvinula několik způsobů, jak tato slova sdělit, slova takzvané neekvivalentní slovní zásoby: 1) transliterace a transkripce (např. *Jekatěrinburg*); 2) popisný překlad (parafráze), překlad - vysvětlení (např. *сме́йák – человек, живущий и находящийся пропитание на свалке*); 3) kalkování (např. *sky-scraper – небоскреб – mrakodrap*).

Dále se D. Žváček (1994: 14) zmiňuje o internacionalismech, tj. slovech, která jsou užívána v několika různých jazycích. Uvádí, že překlad internacionalismů není, v podstatě, obtížný za předpokladu, že tato slova mají stejný význam. Např.: *contrast – контраст – kontrast*. Při užití internacionalismu v překladu je třeba vzít v úvahu, jak běžný je daný internacionalismus v cílovém jazyce a zda toto slovo odpovídá internacionalismu ve výchozím textu.

Rovněž se často překladatel musí potýkat s tzv. pseudointernacionalismy, tj. slovy, která se vyznačují podobnou formou, ale liší se významem. Např.: *рак – pak*.

4.2.2. PŘEKLAD SLOVNÍCH SPOJENÍ

Do překladu slovních spojení D. Žváček (1994: 14) zahrnuje dva typy, kterými jsou překlad volných slovních spojení a překlad frazeologických spojení ustálených.

Při překladu volných slovních spojení hraje významnou roli překlad jejich složek. Celek je tvořen překladem prvků, ale zároveň se počítá se vzájemným vztahem prvků. Ve volných slovních spojeních si slova zachovávají svůj nezávislý význam. Z tohoto důvodu musí překladatel řešit řadu problémů spojených s překladem každého samostatného slova.

D. Žváček (1994: 14, 15) věnuje pozornost především těmto aspektům překladu volných slovních spojení z ruštiny do češtiny a naopak:

- 1) Záměna slovních druhů (transpozice) při překladu atributivních slovních spojení; transformace neshodných přívlastků na shodné, vyjádřené přídavnými jmény. Např.: *средство труда – pracovní prostředek*.
- 2) V oblasti odborné terminologie často české odvozené slovo (*bilkovina, výbušnina*) odpovídá složenému názvu atributivního typu v ruštině (*белковое вещество, взрывчатое вещество*).

D. Žváček (1994: 15) dále uvádí, že překladatel musí frazeologická spojení ustálená překládat jako jediný celek, tzn. nezaměřovat se na významy jednotlivých složek, ale na význam celku.

Zároveň D. Žváček uvádí, že frazeologické jednotky se dělí na figurativní a nefigurativní. Hlavním úkolem překladatele je hlídat při překladu striktní dodržování norem kompatibility slov v českém jazyce, neboť často vliv kompatibility výchozího jazyka může vést k doslovnému “otrockému” překladu.

D. Žváček rozlišuje čtyři možné způsoby vyjádření figurativních frazeologismů:

- 1) využití frazeologického ekvivalentu: a) absolutního, úplného: *горькая правда – hořká pravda*; b) relativního (nebo-li částečného): *уйти с носом – odejít s dlouhým nosem*.

- 2) využití frazeologického analogu (varianty): U identity sémantické stránky frazeologismů je patrná částečně odlišná motivace figurativní struktury frazeologismů v cílovém jazyce: *ни пава, ни ворона – ani ryba, ani rak.*
- 3) V některých případech se lze uchýlit ke kalkování výrazu výchozího jazyka; např.: *love me, love my dog – miluješ mě, miluj také mého psa.*
- 4) popisný překlad: Význam frazeologismu je vyjádřen volným spojením slov, figurativnost frazeologismu se však ztrácí. Tento postup se užívá zejména při překladu specifické lidové frazeologie obsahující vlastní jména. Např.: *dine with Duke Humfrey – (doslovně: večeřet s vévodou z Humfrey) – zůstat bez večeře.* Neekvivalentní frazeologismus se tedy vysvětluje lexikálním ekvivalentem.

4.2.3. PŘEKLAD VĚTY

D. Žváček (1994: 16) v učebnici Úvod do teorie překladu (pro rusisty) o procesu překladu vět uvádí, že je spojen s dosažením různých druhů ekvivalence: 1. Pokud jsou výrazové prostředky obou jazyků stejné, použije se nejčastěji doslovný překlad. 2. Pokud jsou jazykové vyjadřovací prostředky a zároveň chápání mimojazykového kontextu odlišné, doslovný překlad by byl zkreslený. V takových případech je nutné brát v úvahu totožnost funkcí originálu a překladu; v tomto případě se jedná o tzv. adekvátní překlad.

1. Jazykové prostředky originálu jsou zaměněny odpovídajícími prostředky cílového jazyka na všech úrovních; shodují se obsahem i formou, tzn. jsou plně ekvivalentní. Hovoří se o jednoduchých ekvivalentech (jednotlivých větách a jejich komponentech): *Постоянно растут торговля Чешской Республики с остальными странами – Neustále roste obchod České republiky s ostatními zeměmi.*
2. Pokud v systému jiného jazyka chybí určité jazykové kategorie nebo jazykové jednotky nebo je jejich fungování zcela odlišné, je potřeba využití adekvátní záměny. Prostá ekvivalence je zaměněna tzv. funkční ekvivalencí. V tomto případě můžeme říci, že stejný obsah, stejná informace se přenáší různými formálními prostředky. *В этом можно убедиться, проделав простой опыт*

– *O tom se můžeme přesvědčit, provedeme-li jednoduchý pokus.* Funkčním ekvivalentem ruské přechodníkové konstrukce je zde vedlejší věta.

4.3. PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY

D. Žváček (1994: 18) v učebnici Úvod do teorie překladu (pro rusisty) vymezuje specifické překladatelské postupy (metody): transliterace, transkripce, transpozice, popisný překlad (parafráze), překlad - vysvětlení, kalkování, transformace, modulace, rozšíření, redukce, substituce, konkretizace, zobecnění, antonymický překlad, kompenzace, sémantický vývoj a celkové přehodnocení.

Marie Krčmová³ definuje transliteraci jako “Převod psaného textu z jednoho typu fonografického (obvykle hláskového, ale i slabičného) písma do jiného.” Jako příklad můžeme uvést *первый – pervyj*.

Transkripci Marie Krčmová⁴ definuje jako “Písemný záznam zvukové řeči pomocí vhodně zvolených grafických značek (grafémů) tak, že východiskem je zvuková rovina.” Např. *Чайковский – Čajkovskij*.

Ve spojitosti s překladatelským postupem transformace D. Žváček uvádí, že se jedná o nejběžnější metodu překladu. Jedná se o lingvistickou (syntaktickou) operaci, při které se určitá věta proměňuje v jinou, ve vlastní transform, při zachování stejného lexikálního obsahu a obecného, neměnného významu informace. Transformace mohou být intralingvální (tj. vyskytující se v rámci jednoho jazyka) a interlingvální (překladatelské).

Teorie překladu považuje transformace za techniku pro vytváření paralelních záměn těch konstrukcí výchozího textu, které nelze ze strukturálních, gramatických a stylistických důvodů přeložit “doslovně”.

Transformace se však mohou týkat i sémantické stránky překládaného textu, obsahových změn; termín “modulace” se týká lexikálních transformací. Lexikální transformace spočívá v záměně přeložené lexikální jednotky lexikální jednotkou s

³ Nový encyklopedický slovník češtiny online [online]. 2012-2020 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TRANSLITERACE>

⁴ Nový encyklopedický slovník češtiny online [online]. 2012-2020 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TRANSKRIPCE>

jinou sémantickou motivací - z lingvistických a extralingvistických (mimojazykových) důvodů.

Ohledně lexikálních transformací a postupů vytváření kontextových záměn D. Žvábek (1994: 19) uvádí, že existují následující typy transformací:

- 1) překladatelská rozšíření: *bylo tam pět důstojníků* – *там было пять человек офицеров*. Při překladu je nutná jednoznačnost přenášených informací nebo dodržení smyslu druhého jazyka.
- 2) redukce: *срок хранения* – *trvanlivost*. Překlad vynechává sémanticky nadbytečná slova; zde je jedno z ekvivalentních synonym.
- 3) substituce (záměna). Při lexikálních substitucích se jednotlivá konkrétní slova nebo slovní spojení výchozího jazyka zaměňují slovy nebo slovními spojeními cílového jazyka, to znamená, že mají jiný lexikální význam než slova výchozího jazyka. Např. *Ministerstvo vnitra* — *Министерство внутренних дел*.

Sémanticky nebo stylisticky motivovaná nová varianta překladu se nazývá kontextová substituce, protože se jedná o variantu překladu, která je vhodná pouze pro daný konkrétní případ, daný konkrétní text.

Gramatické transformace Eva Vysloužilová (2002: 13) v Cvičebnici překladu pro rusisty I definuje jako “syntaktické záměny větných formací, které se mohou vyskytovat na úrovni větných konstrukcí, a jedná se jak o rozčlenění větné konstrukce, tak také o spojení několika konstrukcí v jeden celek”.

Dále D. Žvábek (1994: 20) vymezuje další překladatelské postupy (6), které spojuje s vytvářením kontextových substitucí:

- 1) postup konkretizace: Konkretizace je záměna slova výchozího jazyka s širším významem slovem druhého jazyka s užším významem. Např.: anglické slovo “go” (slovo mnohoznačné) můžeme přeložit - v závislosti na kontextu - různými specifičtějšími slovesy pohybu.
- 2) postup zobecnění: Jedná se o záměnu slova, které má užší význam, slovem s významem širším. Tento postup je přímým protikladem k postupu konkretizace. Např.: *He comes over and visits me practically every weekend.* – *Jedí za mnou často, prakticky každý týden.*

- 3) postup antonymického překladu: Kladná konstrukce se nahradí zápornou nebo naopak: *Какое там выучил!* – *Vůbec se nenaučil!*.
- 4) postup kompenzace: Tento postup slouží především k vyjádření jazykových zvláštností originálu (dialektismy, individuální řečové vlastnosti, narušení norem spisovného jazyka, slovní hříčky atd.); např. narušení výslovnostních norem jednoho jazyka, svědčící o nízké kultuře řečového projevu mluvčího, může být ve druhém jazyce nahrazeno a prokázáno hromaděním hovorově zbarvených, až hovorových slov v řeči postavy (umělecké dílo); to znamená, že je možné zaměnit fonetické jazykové prostředky lexikálními, čímž se získá z lingvistického hlediska jazykově volnější, ale funkčně adekvátní překlad. Např. *беситься с журы* (досл. “vztekat se z tuku”): *одни дохнут с голодухи, другие бесятся с журы* – *Jedni nemají co do huby a druzí se přescpávají*.
- 5) postup sémantického vývoje spočívá v záměně následku příčinou a naopak. Např.: *Он умер.* – *Je mrtev.*
- 6) postup celkového přehodnocení se používá, je-li při překladu nutné porozumět sémantickému významu celého překládaného celku a “znovu ho vyjádřit” pomocí jiného jazyka. Jedná se o jeden z nejobtížnějších postupů transformačního překladu; nejširší uplatnění nachází při vyjádření frazeologismů, které odrážejí specifika hovorového jazyka, novinového a publicistického stylu atd. Např.: *крутится как белка в колесе* – *být v jednom kole*.

5. PŘEKLAD ODBORNÉHO TEXTU DO ČESKÉHO JAZYKA

ÚVOD

V zahraniční anglicky psané sociologické a psychologické literatuře se používá několik termínů, které se vztahují k domácímu násilí. Kromě *domestic violence*, které označuje násilí páchané rodinnými příslušníky na jiných rodinných příslušnících - dětech, manželce/manželovi, rodičích, jiných příbuzných - se používají také speciální termíny týkající se pouze manželských vztahů: *spouse abuse* (zneužívání manželky/a), *wife battering* (bití ženy), *marital rape* (znásilnění manžela/manželky). Samotné rozpracování kategoriálního aparátu týkajícího se násilí svědčí o velké pozornosti k danému tématu. Při tom někteří vědci vidí v chybějící odpovídající terminologii problém pro výzkum násilí v Rusku (Walker, 27). Zřejmě tomu tak opravdu je, protože například nejrozšířenější termín v ruské odborné literatuře - *domáci násilí* - může označovat stejně tak násilí muže vůči ženě, jako násilí ženy vůči muži.

Velká část prací zahraničních vědců zabývajících se otázkami domácího násilí je věnována výzkumu zdrojů násilí a jeho původu.

Mezi autory, kteří zkoumají historické příčiny domácího násilí a posuzují násilí jako pozůstatek minulosti, kdy muž měl zakotveno nejen tradicí, ale také zákonem právo trestat a učit disciplíně svou ženu. Konkrétně se odvolávají zejména na legislativu platnou v průběhu 19. století, podle které mohl muž svou ženu učit disciplíně, ale hůl, kterou ji bil, nesměla být tlustší než palec (Gondolf, Fisher, 274). V USA dle zákona z roku 1824 byli muži oficiálně zbavováni odpovědnosti při mírném fyzickém trestu ženy v případě "krajní nouze". Ruští vědci se ohledně těchto otázek často odvolávají na Domostroj - zákoník, který mimo jiné upravoval rodinné vztahy v Rusku. V Domstroji je celá kapitola věnována tomu, jakým přesně způsobem má být "správně" potrestána proviněná žena, podrobně se při tom popisují praktické detaily této mužské činnosti "sundavaje košili, bičem uctivě sbít, drže za ruce".

Viktimologický přístup vychází z předpokladu, že žena svým chováním jako oběť provokuje násilí. Částečně se se tento přístup objevuje v pracích německé vědkyně Schneider, kde se utvrzuje souvislost mezi jednáním oběti a násilníka. Schneider rozlišuje tři fáze násilí, z nichž v první jde o pokus zvýšení kontroly nad

násilníkem ze strany potenciální oběti, ve druhé dochází k násilí, a třetí odhaluje závislost oběti na násilníkovi, což ho fakticky zbavuje trestu a vede k opakování cyklu.

Teorie sociálního učení zdůrazňuje roli nejbližšího okolí, které podporuje u muže rozvoj osobnosti, která má sklony k násilí. Tuto teorii rozvinul ve svých pracích Kaufman. M. Kaufmann se zabývá výzkumem původu násilí v současné společnosti a vystupuje proti radikální feministické teorii, která byla vytvořena v 70. letech minulého století S. Braumillerovou, která sváděla původ násilí převážně na zvláštnosti mužské psychologie. Kaufman se domnívá, že není žádný důvod tvrdit, že lidská bytost jako celek (bez ohledu na pohlaví) nemůže být agresivní. To hlavní, na co se Kaufmann snaží upozornit, je to, co společnost s touto agresí dělá (Kaufman, str. 30). Kaufmann je toho názoru, že mužské násilí začíná násilím vůči sobě samému (zakazování chlapcům projevovat city), pak se přesouvá na úroveň vztahů k ženám (tzv. pubertální agresivita) a posléze začíná ohrožovat celou společnost. Násilí je v tomto případě kompenzací pocitu bezmoci a bezradnosti, který muž pociťuje v práci nebo ve společnosti, a také touhy podřídít ženu své moci způsobem kontroly.

V centru interaktivní teorie se nachází problematika mocenských vztahů a násilí jako druhu komunikace. M. Kimmel, který tento přístup kombinuje s teorií sociálního učení, považuje násilí mužů na ženách za následek socializace - od dětství muži chápou, že jde o přijatelnou formu komunikace (Kimmel, str. 254). Násilí může být soukromým, osobním a intimním jazykem komunikace. Projevy násilí, jak ze strany mužů, tak i žen v rodině Kimmel také spojuje s nerovnováhou moci: případy, kdy většinu řešení přijímá jeden z manželů, korelují s nejvyšší mírou domácího násilí. Kimmel také zmiňuje rozdíly v používání násilí mezi muži a ženami: zatímco muži používají násilí k ovlivňování žen, aby dosáhli poslušnosti, pro ženy, které se uchylují k násilí, je to především akt vyjádření frustrace nebo akutního momentálního hněvu.

K těmto pozorováním můžeme přidat výsledky výzkumu J. Gottmana a N. Jakobsona, kteří po dobu osmi let pozorovali 63 manželských párů, které měly problém s domácím násilím (souhrn v článku M. Pisklakovové a A. Sinelnikova). Tito autoři stanovili obecné principy rodinné dynamiky: všichni násilníci byli nekontrolovatelní a nepředvídatelní, oběti často měli k pasivnosti daleko, cítili hněv, ale nebyly subjekty násilného jednání. Dále je poukázáno na významnou roli emocionálních urážek ze strany násilníků, což podkopává důvěru oběti v sebe sama.

Někteří vědci uplatňují teorii konfliktů, podle níž je násilí jedním z posledních článků řetězce neshod, střetů zájmů. Struktura řady příčin, ovlivňujících míru násilí při konfliktech, která byla popsána L. Coserem, je používána při objasnění projevů domácího násilí. Metavýzkum přístupů k násilí provedl ve své práci Leonard Berkowitz "Agrese: příčiny, důsledky a kontrola". Berkowitz upozorňuje jak na sociální a kulturní kořeny domácího násilí, tak na povahu rodinných vztahů a na obecnou situační podobnost mezi agresivním chováním v rodině a jinými typy agresivního chování. Kromě toho, L. Berkowitz zdůrazňuje vzájemnou závislost oběti a násilníka, čímž se připojuje k viktimologickému přístupu - "hrubost plodí ještě větší hrubost a agresivní jednání jedné strany způsobuje odvetnou agresi strany druhé" (Berkowitz, str. 319).

Strukturální teorie vyčleňuje roli patriarchátu, který nevyhnutelně staví každého muže do pozice potenciálního násilníka. Tento přístup se objevuje především v pracích Hearn a Schellera. J. Hearn vyčleňuje spojení muže s mocí a kontrolou, píše o mužské kultuře násilí. Poukazuje na to, že mezi vězni a pachateli jiných trestných činů převažují muži nad ženami, a spojuje mužský sklon k násilí s problémem patriarchátu (Hearn, 42). Margaret Shellerová (Sheller, str. 25-27) objasňuje násilí na ženách pramenící z její podstaty - narodila se jako žena a tím, že je v určitém vztahu s mužem, získává zvláštní, ve srovnání s mužem nižší společenské postavení. Všechny tyto faktory činí ženu zranitelnou vůči domácímu násilí.

Různé aspekty souvislosti mezi patriarchální strukturou společnosti a domácím násilím jsou rozlišovány také v kolektivním rusko-americkém výzkumu, jehož výsledky jsou prezentovány v monografii "Okno do ruského soukromého života". Autoři monografie odkazují na výzkumy Dobashe, Kurtze, Levinsona, Hoffmana, Gellise a dalších, a uvádějí, že hlavní příčinou násilí je genderová nerovnost - situace, kdy muži kontrolují materiální zdroje a rozhodování na úrovni rodiny a ženy nemají taková práva. V obecných podmínkách patriarchátu je násilí ze strany muže nejvíce pravděpodobné tehdy, když jsou zdroje muže nižší ve srovnání se zdroji ženy. V tomto případě se muž s ohledem na dominantní ideologii, která trvá na povinné mužské kontrole nad zdroji, uchýlí ke kompenzaci své maskulinity násilím. (Rimashevskaya, Malysheva, Vannoy a kol., str. 191). Podle této teorie je násilí způsobem, jak si vylít zlost kvůli krizi své genderové identity.

Množství přístupů k pochopení zdrojů krutého zacházení v rodině naznačuje, že tyto přístupy, které se vzájemně doplňují, odrážejí násilné aspekty v různých

modelech a/nebo v různých fázích vývoje rodinných vztahů. Konkrétně situační přístup k problematice domácího násilí je představen v díle petrohradské psycholožky Natalii Chodyrevové. V souladu s tímto přístupem situační rozložení moci mezi násilníkem a obětí (např. přítomnost malého dítěte vyžadujícího péči, chybějící bydlení nebo finanční prostředky atd.) může vést k domácímu násilí (Khodyreva, str. 185).

Vzhledem k tomu, že sociologický výzkum domácího násilí probíhá především v rámci genderové sociologie a je specificky zaměřen na genderové výzkumy, je v současné době domácí násilí považováno za důsledek a projev mužské dominance ve společnosti a rodině. To umožňuje zahrnout otázku domácího násilí do širšího kontextu - historického, filozofického a kulturně logického chápání vztahu mezi mocí a násilím.

Vzhledem k tomu, že vycházíme z feministického pohledu na povahu domácího násilí, považujeme za důležité jasně rozlišovat násilí mezi manželi a všechny ostatní formy domácího násilí, jako je například násilí na dětech nebo seniorech. Jak ukazují naše zkušenosti z projednávání a diskuzí na toto téma, v opačném případě (když se klade důraz na “komplexní” a “objektivní” přístup ke “složitému a nejednoznačnému” problému domácího násilí obecně) se problém násilí mužů na ženách zamlžuje a dokonce jako by přestává existovat (“Je pravda, že muži bijí své ženy, ale neměli bychom zapomínat na to, že ženy bijí děti”). Zdá se nám, že alespoň v současné fázi výzkumu tohoto problému má smysl definitivně rozlišovat mezi různými typy domácího násilí.

Domníváme se přitom, že je správné nejen vyčlenit manželské násilí z domácího násilí, ale také v žádném případě neslučovat dva různě zaměřené druhy manželského násilí - násilí mužů vůči ženám a násilí žen vůči mužům. V opačném případě se každá z těchto otázek opět zamlžuje a diskuse se točí v kruhu: “Ano, muži bijí své ženy, ale ženy naopak vyvíjejí na muže větší psychický nátlak”; “Psychické násilí na ženách je v ruských rodinách velmi časté a muži navíc také bijí své ženy”, “Ženy také bijí své muže” atd. V důsledku toho je násilí na obou stranách ospravedlnitelné a argumentace se stává zbytečnou. Je zřejmé, že diskuse o problému domácího násilí jako celku je možná pouze na vyšší úrovni teoretického zobecnění, pokud jde například o podstatu násilí jako takového.

Hlavním přístupem k ruskému výzkumu, provedenému autory v letech 2002-2003, bylo posouzení manželského násilí jako důsledek a projev mužské

dominance ve společnosti a v rodině. Kromě tohoto obecného přístupu byly využity i specifičtější vysvětlující koncepty (teorie zdrojů, ekonomické a sociální závislosti, stresu, narušené komunikace, konfliktu, psychického traumatu z dětství atd.). Z našeho pohledu, který potvrzují i údaje, získané během výzkumu, je však právě genderová nerovnost jedním z klíčových bodů vysvětlení povahy násilí na manželkách.

Manželské násilí se obvykle dělí na čtyři základní typy: psychické (morální, emocionální); ekonomické; fyzické a sexuální. Někdy jsou jako samostatné typy násilí vyčleňovány nejrůznější výhrůžky, ale častěji jsou tyto výhrůžky považovány za projev jednoho ze čtyř výše uvedených základních typů násilí. Například výhrůžky použít fyzickou sílu se považují za jeden z projevů fyzického násilí.

Konkrétní sociologické přístupy ke stanovení úrovně a zkoumání různých charakteristik manželského násilí lze považovat za poměrně dobře propracované. Obvykle se identifikuje soubor atributů, podle kterých lze usuzovat, zda se v rodině respondenta vyskytuje nějaký druh manželského násilí. Například aby se zjistilo, kolik žen bylo vystaveno fyzickému násilí, kladou se otázky, zaměřené na to, aby se zjistilo, zda došlo k případu, kdy manžel manželku udeřil nebo bil, zda do ní strkal, zda po ní házel nějaké předměty a podobně. Toto umožňuje získat objektivní, alespoň v míře upřímnosti respondentů, ukazatele o míře existujícího násilí. Díky činnosti veřejných organizací, které se věnují boji a prevenci domácího násilí, existuje podrobný popis projevů rozličných typů násilí, což usnadňuje sociologickou práci pro operacionalizaci pojmů. V této zprávě je každá část, která je věnována jednomu typu násilí, doplněna o souhrn příznaků, na základě kterých se dospělo k závěru, že se v rodině respondenta vyskytuje daný typ násilí.

Vzhledem k vysoké latenci domácího násilí jsme použili techniky sběru a analýzy dat běžně používané při výzkumu deviantního chování a při kvalitativních výzkumech (vysoký podíl zjišťovacích otázek, asymetrie škál směrem k odpovědím “ano”, odhady upřímnosti, dodatečná analýza vyhýbání se přímým odpovědím, upřesňování původních údajů atd.).

Téměř všeobecně se uznává, že míra a rozsah manželského násilí jsou určovány na základě odpovědí žen. Je to dáno především tím, že výpověď trpící strany se zdá být spolehlivější než výpověď násilníka (Ptacek). Při interpretaci dat z našeho výzkumu autoři vycházeli z tohoto názoru.

OBECNÁ CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

ZÁKLADNÍ CÍLE: zjistit rozsah a povahu různých typů manželského násilí na ženách a představu společnosti o tomto jevu a vztah společnosti k němu.

CÍLOVÁ SKUPINA: městská a venkovská populace ve věku 18-65 let, žijící v manželství (oficiálním nebo partnerském soužití).

Průzkum probíhal v 7 ekonomických regionech Ruska, včetně Severního (Republika Karélie), Centrálního (Moskva a Moskevská oblast), Severního Kavkazu (Stavropolský kraj), Černozemního středu (Lipecká oblast), Východní Sibiře (Republika Burjatsko), Západní Sibiře (Omská oblast), Uralu (Republika Baškortostán). Obyvatelstvo těchto regionů představuje 75 % obyvatelstva Ruska. Celkem bylo dotazováno více než 2 200 osob ve více než 50 lokalitách⁵.

VZOREK: účelový. Volitelný soubor byl stanoven podle kvótních parametrů poskytnutých Státním výborem pro statistiku Ruské federace (Goskomstat RF) zvlášť pro každý region o obyvatelích, žijících v manželství (manželé z úplných rodin)⁶: místo bydliště, pohlaví, věk, vzdělání, počet dětí, výše příjmů. Dodatečně byly použity obecné údaje Státního výboru pro statistiku, týkající se jednotlivých regionů a rozložení v nich průměrného ročního počtu zaměstnanců v jednotlivých hospodářských odvětvích, počtu a struktury nezaměstnaných, národnostního složení atd. Údaje za Stavropolský kraj a Burjatsko poskytly místní pobočky Státního výboru pro statistiku Ruské federace. Podíl partnerských soužití byl stanoven na základě odhadů celorepublikových (VCIOM - Ruské centrum pro výzkum veřejného mínění, CSI MGU - Centrum pro strategický výzkum Moskevské státní univerzity) a sociologických průzkumů regionálních výzkumných center.

METODA: skupinový dotazník. Dotazník pro ženy obsahoval 177 otázek, dotazník pro muže 170 otázek. Dotazník pro ženy obsahuje doplňující otázky týkající se

⁵ Včetně **Baškortostánu** (města: Ufa, Salavat, Išimbaj, Ďurt'uli, vesnice: Mrakovo, Bol'šoje-Ustikinskoje, Krasnaja Gorka, Alekseevka), **Burjatska** (města: Ulan-Ude, Babuškin, Kjachta, Gusinoozersk, vesnice: Bičura, Chargana, Kabansk). **Karélie** (města: Petrozavodsk, Sortavala, Medvežjegorsk, Belomorsk, vesnice: Sosnovec, Zaozerje, Sosnovka), **Moskvy a Moskevské oblasti** (města: Moskva, Serpučov, Pavlovskij Posad, Zvenigorod, Elektrogorsk, vesnice: Vidnoje, Troickoje, Jagunino, Proletarskij), **Lipetské oblasti** (města: Lipeck, Jelec, Lebedjaň, Grjazi, vesnice: Donskoje, Oktjabrskoje, Iljino) **Omské oblasti** (města: Omsk, Kalačinsk, Nazyvajejvsk, Čerlak, vesnice: Žirnovka, Murovjova, Voskresenskoje, Kulikovo, Jedizavetinka, Solenoje), **Stavropolského kraje** (města: Stavropol', Budennovsk, Nevinnomyssk, Pjatigorsk, vesnice: Krasnogvardejskoje, Dobroželatel'nyj, Privoľnoje).

⁶ Informace jsou uvedeny na základě zobecněných údajů za roky 2000-2002 z každoročních rozpočtových šetření 49,2 tisíce domácností dle vzorku, které poskytují reprezentativní údaje na federálních a regionálních úrovních.

vnitřních pocitů žen a jejich zdraví. Dotazník obsahuje oddíly: sociodemografický blok (věk, doba trvání manželství, složení rodiny, vzdělání, národnost, náboženské vyznání, místo bydliště, bytové podmínky, zdroje a výše příjmů, srovnávací charakteristiky ženy a muže atd.), zdraví, konzumace alkoholu, reprodukční praktiky, vykonávání domácích prací, rodinný rozpočet, srovnání zdrojů, pocity vůči manželovi, spokojenost v manželství, komunikace a konflikty mezi manželi, ztráty při rozvodu, představy o roli ženy/manželky a muže/manžela, charakteristiky rodičovské rodiny, psychický, ekonomický, sexuální nátlak/násilí ze strany muže, bití ženy (popis prvního a posledního případu, následky, reakce okolí, kontaktování lékaře, policie, krizových center apod.), představy o přípustnosti použití fyzické síly vůči ženám, posouzení role státu při prevenci domácího násilí atp.

Soubor nástrojů byl pilotně vyzkoušen v květnu 2002 v Moskevské oblasti⁷.

TERÉNNÍ VÝZKUM: probíhal v červenci a srpnu 2002 a prováděli jej oblastní specialisté pod dohledem zástupce moskevského týmu. V počáteční fázi měli náboráři a respondenti obecné informace o tématu výzkumu, které bylo označeno jako *problémy ruské rodiny*. Respondenti, kteří byli vybráni podle kvót, byli v určený čas pozváni k průzkumu do izolovaných prostor vzdělávacích a kulturních institucí (učebny, třídy, sály), kde po poučení a při konzultaci se zadavatelem dotazníku dotazníky sami vyplnili. Na každou schůzku bylo pozváno v průměru 15-25 osob převážně stejného pohlaví. Při převzetí dotazníků byla zkontrolována jejich úplnost. Do průzkumu se zapojil vždy jen jeden z manželů. Respondenti dostali za svou účast zaplacení. Průměrná doba vyplnění dotazníku byla 1 hodina a 10 minut (minimální čas - 35 minut, maximální 1 hodina a 50 minut). Částečné potíže s vyplňováním dotazníků (které byly pouze v ruštině) se vyskytly v některých vesnicích v Baškortostánu.

Ze strany respondentů byla zaznamenána vysoká ochota ke spolupráci (méně než 3% odmítnutí odpovědi u přímých otázek, týkajících se násilí). Po skončení hlavního průzkumu respondenti kladně hodnotili dotazník, průběh výzkumu a také vyjádřili svůj postoj k tématu výzkumu. Nehledě na to, že shromážděné informace muže *poškozovaly* (26% z nich mělo pocit, že *dotazník je nespravedlivý* vůči mužům), jejich celkové hodnocení bylo nesporně kladné (tabulka 1,2).

TABULKA 1 (v %)

⁷ Ve městě Bronnitsy a vesnici Novo-Nikolskoye.

Hodnocení po hlavním průzkumu:	Ženy	Muži
Bylo zajímavé vyplňovat dotazník	84	70
Při vyplňování dotazníku čas rychle uplynul	77	66
Dotazník byl nudný	7	15

Byla uznána důležitost tématu výzkumu a užitečnost zapojení se do průzkumu.

TABULKA 2 (v %)

Hodnocení po hlavním průzkumu:	Ženy	Muži
Téma dotazníku je velmi důležité	85	73
Bylo by zajímavé dozvědět se výsledky výzkumu	87	75
Dotazník poskytl mnoho podnětů k přemýšlení	71	57
Pro mnoho lidí by bylo užitečné vyplnit takový dotazník	87	77

Přibližně 40% respondentů uvedlo, že *ne na všechny otázky v dotazníku byli schopni zcela upřímně odpovědět.*

VYHODNOCENÍ DAT: pomocí balíčku SPSS v.10.0.7 bylo zpracováno 1076 dotazníků, vyplněných ženami, a 1056 dotazníků, vyplněných muži. Byla provedena jednorozměrná, dvourozměrná a vícerozměrná analýza dat zvlášť pro vzorek mužů a zvlášť pro vzorek žen.

KVALITATIVNÍ VÝZKUM: během analýzy dat z kvantitativního výzkumu byl proveden vysvětlující kvalitativní výzkum (řada pozorovaných skupin a hloubkových rozhovorů) ve Stavropolském kraji a Moskevské oblasti. V této fázi byly materiály z tohoto výzkumu použity k prohloubení analýzy a interpretaci výsledků průzkumu.

CHARAKTERISTIKA VZORKU (v %)

	Ženy	Muži

	N=1 076	N=1 058
<i>Věk</i>		
18-24	7,3	6,1
25-34	21,8	21,5
35-44	33,5	32,4
45-54	24,0	26,5
55-64	13,4	13,5
<i>Vzdělání</i>		
Základní, nedokončené střední	3,8	4,8
Střední všeobecné/úplné	23,2	25,0
Střední speciální, střední odborné	40,8	39,3
Nedokončené vysokoškolské	7,6	7,6
Vysokoškolské	24,6	23,3
<i>Místo bydliště</i>		
Moskva	8,3	8,4
Hlavní město republiky, krajské nebo oblastní centrum	25,4	26,1
Město (ale ne hlavní město, oblastní, krajské centrum)	33,8	32,5

Obec, vesnice	32,5	32,9
<i>Počet dětí</i>		
Žádné děti	9,0	10,2
1 dítě	34,4	30,8
2 děti	44,2	44,9
3 děti	9,2	10,5
Více než 3 děti	3,2	3,6
<i>Měsíční příjem na jednoho rodinného příslušníka</i>		
Méně než 1 000 rublů	18,3	17,8
1000 – 3000 rublů	49,5	44,9
3001 – 5000 rublů	16,2	18,7
5 001 – 10 000 rublů	7,8	8,6
10 001 – 15 000 rublů	2,5	3,4
Více než 15 000 rublů	1,3	2,3
Odmítnutí odpovědi	4,2	4,3
<i>Odvětví zaměstnání</i>		
Průmysl	12,6	18,9
Zemědělství, lesnictví	9,3	14,0
Stavebnictví, doprava, komunikace	9,1	17,9

Finance, úvěry, pojištění	3,6	2,7
Velkoobchod, maloobchod, veřejné stravování	11,8	8,9
Komunální a bytové hospodářství, bytové služby	5,4	4,5
Orgány státní/městské správy	4,9	3,9
Zdravotnictví, sociální péče	6,3	1,9
Vzdělávání, kultura, umění, věda	15,1	5,9
Armáda, orgány právní ochrany	0,5	5,3
Nezaměstnaní	3,9	4,5
Důchodce/důchodkyně	5,2	4,6
<i>Národnost</i>		
Baškirové	3,9	3,3
Burjati	4,1	4,7
Karelové a Vepsové	1,2	1,7
Rusové	76,5	75,5
Tataři	5,9	6,0
Ukrajinci	3,6	4,2
Ostatní	4,8	4,6

ZÁKLADNÍ VÝSLEDKY

PSYCHOLOGICKÉ NÁSILÍ

Téměř 80% dotázaných žen se setkala alespoň s jedním projevem psychologického násilí ze strany svého muže: buď byly ponižovány, a to i sprostými výrazy, nebo byly vystaveny urážlivé kritice své osobnosti, případně jim bylo něco zakazováno a/nebo vyhrožováno.

Více než 70% dotázaných žen zažívá při komunikaci se svým mužem psychologickou nepohodu různého druhu (napětí, úzkost, nejistota v sobě samé, bezmoc, závislost atd.). Zároveň každá pátá žena (20 %) při komunikaci se svým mužem pocítuje beznaděj, každá sedmá žena (14%) strach a každá osmá žena (12%) bezpráví.

Více než polovina žen:

- má pocit, že je jejich muž alespoň občas “ponižuje nebo se je snaží ponižovat, urážet, “srovnat do latě” (57%);
- jsou vystaveny vulgárním urážkám (51%);
- zažívají od svého manžela ponižující kritiku své osobnosti (špatná manželka, špatný charakter, špatná hospodyně, hloupá atd.) (53%).

S různými zákazy a výhrůžkami ze strany manžela se setkala 51% žen.

Nejrozšířenějším zákazem, s nímž se setkávala každá pátá vdaná žena (21%), bylo omezení pohybu (“někam jít, opustit dům”). Nejčastější výhrůžky: fyzický trest (22%) a že si muž najde jinou ženu nebo od ženy odejde (15%).

Dvě třetiny žen (66%) se setkaly buď s urážlivými poznámkami nebo zákazy a/nebo výhrůžkami. Více než třetina žen (37%) se setkala jak s urážlivou kritikou, tak se zákazy a/nebo výhrůžkami současně.

Ženy, které jsou manželem kritizovány a ponižovány a které se setkávají se zákazy a výhrůžkami, zažívají při jednání s manželem mnohem častěji pocity méněcennosti, bezpráví, strachu a beznaděje, než ty, které se s těmito druhy násilí neseťkávají.

U převážné většiny mužů, kteří používají různé způsoby psychologického nátlaku na svoji ženu, je tento nátlak úzce spojen s touhou “srovnat svou ženu do latě” nebo s

přesvědčením, že ona už srovnaná je. Téměř dvě třetiny (64%) mužů, kteří kritizují, zakazují nebo vyhrožují, považují za nutné srovnat svoji ženu do latě.

Čím více muži “srovnávají svoji ženu do latě”, pronášejí urážlivé poznámky a podobně, tím více mají jistotu, že ve své ženě vzbuzují strach.

Ne všichni muži jsou psychologickými agresory a ženy obětmi takové agrese, spojují si psychologický nátlak s touhou ponížit svou ženu nebo ji srovnat do latě. Přibližně čtvrtina žen, které jsou vystaveny urážlivým poznámkám a/nebo výhrůžkám a zákazům, si nemyslí, že je jejich manžel ponižuje nebo se je snaží ponížit. Mezi muži - psychologickými agresory - je také asi třetina těch, kteří se domnívají, že nikdy nemají chuť srovnat svou ženu do latě.

Každá sedmá žena (16 %) je pod neustálým a silným psychickým tlakem ze strany svého muže. V těchto rodinách jsou různé zdroje, včetně materiálních, ve větší míře soustředěny v rukou muže. Rodinné výdaje zde zpravidla reguluje manžel a veškeré břemeno domácích prací nese žena.

EKONOMICKÉ NÁSILÍ

Přibližně 40% mužů se domnívá, že muž, který živí svoji manželku, nad ní získává určitou moc (např. jí může zakázat pracovat).

Většina žen se setkává s ekonomickým násilím, které se projevuje následujícími praktikami:

- Ženy musí pravidelně (často nebo občas) žádat manžela o peníze (30%), každá desátá žena to musí dělat neustále;
- Ženy musí manželovi skládat účty všech nebo většiny vynaložených výdajů (14%);
- V každé páté rodině (21 %) má muž vždy peníze, které může utratit za sebe a podle svého uvážení, zatímco manželka buď tyto peníze nemá vůbec, nebo je nemá vždy;

- Každá čtvrtá žena (26 %) se ve svém životě setkala alespoň s jednou z následujících forem ekonomického nátlaku (vyhrožování/zakazování/urážky) ze strany svého muže:
 - řekl, že o práci ženy nikdo nestojí, že v práci není pro nikoho užitečná, že do práce chodí jen pít kávu atd. - 14%
 - nedával ženě peníze nebo jí vyhrožoval, že jí je nedá, protože se žena špatně chová - 11%.
 - zakazoval své ženě studovat, pracovat, dělat kariéru - 10%
 - vyhazoval svou ženu z domu - 10%
 - vyhrožoval, že svou ženu vyhodí z domu, nechá ji "bez peněz", nebude platit výživné - 10%.

Ženy, které jsou vystaveny alespoň jedné z těchto forem násilí, tvoří 54 % dotázaných. Téměř pětina (19%) žen je zároveň vystavena alespoň jednomu typu ekonomického násilí (*prosby, skládání účtů, nespravedlivé rozdělování peněz*) a alespoň jednomu z ekonomických vyhrožování/zákazů/urážek.

13% žen je vystaveno závažnému ekonomickému násilí, kdy se jejich zranitelná a závislá finanční situace kombinuje s výhrůžkami a ponižováním ze strany manžela.

Muži - ekonomičtí násilníci - získávají v důsledku svého jednání řadu výhod. Hlavními z nich jsou: přerozdělování rodinných peněz ve prospěch muže; získání kontroly nad chováním své manželky; získání kontroly nad rodinnými penězi.

Muži, kteří zakazují své manželce pracovat/studovat/dělat kariéru nebo kritizují jejich práci, jsou mnohem víc náchylnější k ekonomickému násilí vůči svým ženám než ti, kteří takové zákazy neukládají.

Pravděpodobnost, že žena zažije ekonomické násilí, je dána spíše rozdílem v příjmech mezi mužem a ženou než finanční situací rodiny jako celku. Ekonomickým násilím jsou nejméně zasaženy ženy ze středních příjmových skupin a ženy, které vydělávají o něco více nebo stejně jako jejich muž.

Způsob sestavení rodinného rozpočtu úzce souvisí s finanční situací rodiny. Čím lepší je finanční situace rodiny, tím menší je šance, že žena bude hospodařit s rodinnými penězi sama.

Žádný ze způsobů rozdělování rozpočtu (i když se předpokládá, že všechny rodinné peníze má na starosti výhradně žena, nebo že manželé dávají všechny peníze dohromady a každý si bere tolik, kolik uzná za vhodné) nezaručuje ženě to, že nebude vystavena nějaké formě ekonomického násilí.

Nejrizikovějším způsobem, jak mohou ženy sestavit rodinný rozpočet, je, když muž dává své manželce část svých příjmů na nezbytné výdaje. U ženy je pravděpodobnost, že bude žít s nevýhodným rozpočtovým schématem, tím vyšší, čím nižší je její příjem ve srovnání s příjmem jejího manžela.

Zajímavé je, že pokud mají manželé stejný přístup k rodinným penězům nebo je rodinný rozpočet v rukou ženy, ani jeden z manželů nemá privilegium v možnosti mít "své" peníze, které může utratit za své osobní potřeby. Jakmile muži dostávají možnost hospodařit se svými vlastními příjmy sami, ženy se, častěji než muži, ocitají bez "svých" peněz.

FYZICKÉ NÁSILÍ

Názory veřejnosti na použití fyzické síly ze strany mužů vůči jejich manželce jsou rozporuplné, ale obecně je míra přijatelnosti takového násilí vysoká. Podíl těch, kteří jsou ochotni ospravedlnit muže, který udeřil nebo zbil svou ženu, se při odpovědích na různé otázky pohybuje od 32% do 47%. Muži jsou k bití manželky mnohem loajálnější než ženy.

V rodinách respondentů, kteří považují manželské násilí za přijatelné, je míra násilí vyšší než v rodinách těch, kteří ho neschvalují. Přitom postoje mužů k bití žen rozhodují ve větší míře než postoje žen o tom, zda bude docházet k fyzickému násilí na ženě nebo ne.

Výskyt fyzického násilí v rodinách byl zachycen pomocí několika ukazatelů:

- procento žen, kterým jejich současný manžel vyhrožoval fyzickým trestem nebo vůči kterým fyzickou sílu použil (zaškrtnuta alespoň jedna varianta), je 56% (nejvyšší ukazatel);
- polovina (50%) žen zažila skutečně alespoň jednou fyzické násilí ze strany svého současného manžela (*udeřil nebo strkal, třásl, nebil, ale způsoboval silné bolesti jiným způsobem, např. vykrucoval ruce*) - skupina obecného násilí;
- alespoň jednou manžel udeřil 41% žen, z toho 26% žen bylo zbito více než jednou, včetně 3% žen, které jejich muž bije minimálně jednou za měsíc - skupina bitých žen.

Ženy, které jasně uvedly, že se je manžel ani jednou nepokusil udeřit, tvoří 45%, tj. méně než polovinu dotázaných žen.

Většina žen se nachází v situaci, kdy je zásadně možné, že jejich manžel vůči nim použije svou sílu: 60% z nich připouští, že je jejich muž může udeřit.

Významné rozdíly v míře násilí mezi jednotlivými sociodemografickými skupinami a regiony jsou dány především podílem rodin, v nichž muž svoji manželku bil opakovaně, ale nikoli pravidelně.

Muž, který svoji manželku již jednou udeřil, to pravděpodobně dříve nebo později udělá znovu: žen, které manžel jednou udeřil, je méně než žen, které byly zbito opakovaně.

Přibližně polovina žen ze skupiny obecného násilí (26% všech dotazovaných) byla napadena v době, kdy byly těhotné, kojily, měly malé dítě nebo prožívaly fyzické či morální utrpení nebo se nacházely ve stavu bezmoci.

10% žen, které se staly obětí fyzické agrese, utrpěly zranění vyžadující lékařské ošetření (3% všech dotazovaných žen).

Podle dotázaných mužů a žen, ženy mnohem méně používají sílu vůči manželům než muži vůči manželkám, a následky těchto útoků jsou nesrovnatelně menší. Naprostá většina žen, které napadly manžela, byly samy obětí násilí ze strany manžela.

K prvnímu/jedinému udeření nebo prvnímu zbití obvykle dochází na začátku společného života. Riziko, že bude žena poprvé zbita po 10 letech manželského života, se snižuje, ale stále přetrvává.

Tím, že muži udeří nebo zbijí manželku, si zvyšují pohodlí v rodinném vztahu. Většina z nich se domnívá, že bitím své ženy se jejich vztah s ní nezměnil nebo se dokonce zlepšil. Ženy si naopak většinou myslí, že se rodinné vztahy zhoršily: 43% žen, které manžel udeřil, uvedlo, že se ho po prvním/jediném takovém případě začaly alespoň občas bát.

Muži, kteří zbijí manželku, mají tendenci vinit z toho právě ženu. Téměř pětkrát častěji obviňují ze začátku hádky ženu než sebe a třikrát častěji uvádějí jako příčinu “špatné” chování ženy než své vlastní.

Počet žen, které se na někoho obrátí s prosbou o pomoc poté, co je manžel poprvé zbil, je zanedbatelný. Přibližně polovina všech dotazovaných - 44% žen a 52% mužů se domnívá, že zbitá žena by se neměla vůbec na nikoho obracet s prosbou o pomoc, že by se měla zamyslet nad tím, čím se provinila.

Nejbližší sociální okolí obvykle ví, že muž svou manželku napadá. Naprostá většina obeznámeného okolí agresivní muže odsuzuje. Násilníci o tom však často nevědí. Minimální míru odsouzení agresivní muži pocítují od svých přátel.

5% žen, které byly napadeny manželem, vyhledalo lékařskou pomoc (3% všech dotazovaných žen). 19% žen, které se staly oběťmi napadení (10% všech dotázaných žen), se obrátilo na policii se stížností na svého manžela. Polovina žen, které se domnívaly, že potřebují lékařskou pomoc nebo pomoc orgánů činných v trestním řízení, ji nevyhledala.

Méně než 1% žen, které se staly oběťmi fyzického násilí, vyhledalo pomoc v krizovém centru.

SEXUÁLNÍ NÁSILÍ

Jak muži, tak ženy považují sexuální potřeby mužů za prioritní v porovnání s ženskými potřebami. Většina dotazovaných nepovažuje za nezbytně nutné, aby se při manželském sexu zohledňovaly sexuální přání a potřeby ženy.

Většina (60%) mužů a polovina (50%) žen se domnívá, že znásilnění v manželství je v zásadě nemožné.

Podle výpovědí žen:

- pouze 13% z nich nikdy nemá sex se svým mužem, pokud po tom netouží sami.
- 75% žen svému manželovi s větší či menší frekvencí ustupuje a souhlasí se sexem, i když ho nechťejí. Každá pátá žena (20%) dělá takové ústupky často.

Celkem 23% žen se stalo obětí alespoň jednoho typu sexuálního nátlaku nebo násilí ze strany muže:

- muži 7% žen mají sex, kdykoliv si ho přejí, naprosto bez ohledu na přání a míry připravenosti své ženy na sex;
- 14% žen mělo alespoň jednou sex se svým mužem proti své vůli, protože jinak by mohl vyvolat hádku, přestat mluvit, nedat jí peníze atd. (vynucený sex);
- 6% žen se stalo obětí manželského znásilnění (manžel svoji ženu nutil nebo jí vyhrožoval, aby s ním měla sex, i když ona nechťela a řekla mu to);
- Přibližně 6% všech žen uvedlo, že musely mít sex se svým manželem poté, co byly zbity (to představuje 12% žen, které byly alespoň jednou zbity svým manželem).

Skupinu krutého sexuálního násilí (došlo k vynucenému sexu a/nebo znásilnění a/nebo sexu po zbití) tvoří 18% všech dotazovaných žen.

Manželské sexuální vztahy v rodinách, kde dochází k sexuálnímu násilí, se vyznačují tím, že muži mají výrazně více příležitostí k sexu, když ho chtějí, a zároveň svým ženám vyčítají, že nechťejí mít sex mnohem častěji než je průměr. Zároveň sexuální přitažlivost k ženám násilní muži nepocit'ují častěji, než průměrní muži.

Ženské oběti sexuálního násilí se vyznačují sníženou mírou sexuální přitažlivosti ke svému muži. Sexuální násilí souvisí se strachem, který ženy pocítují vůči svému manželovi. Sexuální násilí úzce souvisí s fyzickým násilím a čím krutější je forma sexuálního násilí, tím silnější je tato souvislost.

Mezi muži všech násilnických skupin je mnohem více mužů, kteří trvají na mužské nadvládě nad ženami, než mezi muži, kteří násilí nepraktikují. Názory ženy na to, jak by měla být rozdělena moc mezi muže a ženy ve společnosti a v rodině, mnohem méně rozhodují o tom, zda bude vystavena násilí ze strany svého muže.

Rodiny, v nichž nedochází k žádnému násilí, jsou především egalitářské rodiny, v nichž jsou zdroje a moc rozděleny rovným dílem mezi manžele. V rodinách, kde dochází k násilí ze strany muže vůči ženě, je patrná výrazná dominance muže.

Pro ženy znamená každý druh násilí přerozdělení zdrojů a moci ve prospěch násilného muže. Jako “nejúčinnější” se jeví psychologické a ekonomické násilí a jako nejméně “účinné” fyzické násilí. Ženy se častěji setkávají s fyzickým násilím, pokud je psychologické a ekonomické násilí neúčinné nebo pokud jejich muž nemá dostatek možností je použít, což ho nutí prosazovat svou autoritu prostřednictvím fyzické síly.

Pro muže je násilí způsob buď jak uplatňovat moc nad svou ženou a nebo o moc bojovat. Tento boj o přerozdělení moci není často ani tak způsoben tím, že násilní muži mají objektivně nad svojí manželkou malou moc, ale tím, že mnozí z nich, ať už mají jakoukoli moc, jí nemají nikdy dost.

6. ПРÉKLADATELSKÝ KOMENTÁŘ

6.1. UŽITÉ ПРÉKLADATELSKÉ POSTUPY

V tomto oddíle se budeme věnovat překladatelským postupům, které byly využity při překladu vybraného textu. Použité metody budeme dokazovat na příkladech vět z výchozího textu a jejich překladu do češtiny.

TRANSLITERACE

= “Převod psaného textu z jednoho typu fonografického (obvykle hláskového, ale i slabičného) písma do jiného.”⁸

- *Российские исследователи проблемы часто упоминают **Домострой** – свод законов, которые в числе прочих, регулировали и семейные отношения на Руси. – Ruští vědci se ohledně těchto otázek často odvolávají na **Domostroj** - zákoník, který mimo jiné upravoval rodinné vztahy v Rusku. (str. 4);*
- *Эта теория получила развитие в работах **Кауфмана**. – Tuto teorii rozvinul ve svých pracích **Kaufman**. (str. 4).*

TRANSPOZICE

= Záměna slovních druhů při překladu atributivních slovních spojení; transformace neshodných přívlastků na shodné, vyjádřené přídatnými jmény.

- *В зарубежной англоязычной социологической и психологической литературе употребляется несколько терминов, относящихся к **насилию в семье**. – V zahraniční anglicky psané sociologické a psychologické literatuře se používá několik termínů, které se vztahují k **domácímu násilí**. (str. 4);*
- *Помимо **domestic violence**, подразумевающего насилие, совершенное членами семьи по отношению к другим членам семьи. – Kromě **domestic***

⁸ Nový encyklopedický slovník češtiny online [online]. 2012-2020 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TRANSLITERACE>

*violence, které označuje násilí páchané **rodinnými příslušníky** na jiných **rodinných příslušnících*** (str. 4);

- *Подобранные по квотам респонденты в назначенное время приглашались для опроса в изолированные помещения **учреждений образования и культуры**. – Respondenti, kteří byli vybráni podle kvót, byli v určený čas pozváni k průzkumu do izolovaných prostor **vzdělávacích a kulturních institucí**.* (str. 9).

POPISNÝ PŘEKLAD (PARAFRÁZE)

= Nahrazení slova v původním textu výrazem nebo frází v cílovém textu.

- *Опрос проводился в 7 экономических регионах России, в том числе в **Северном (Республика Карелия), Центральном (Москва и Московская область), Северо-Кавказском (Ставропольский край), Центрально-Черноземном (Липецкая область), Восточно-Сибирском (Республика Бурятия), Западно-Сибирском (Омская область), Уральском (Республика Башкортостан)**. – Průzkum probíhal v 7 ekonomických regionech Ruska, včetně **Severního (Republika Karélie), Centrálního (Moskva a Moskevská oblast), Severního Kavkazu (Stavropolský kraj), Černozemního středu (Lipecká oblast), Východní Sibiře (Republika Burjatsko), Západní Sibiře (Omská oblast), Uralu (Republika Baškortostán)**.* (str. 8);
- *Пилотаж инструментария был проведен в мае 2002 г. в **Подмосковье**. – Soubor nástrojů byl pilotně vyzkoušen v květnu 2002 v **Moskevské oblasti**.* (str. 9).

PŘEKLAD - VYSVĚTLENÍ

= Opisným způsobem se překládají slova, která doslovně přeložit nelze; rovněž překlad zkratk.

- *Выборная совокупность определялась согласно квотным параметрам, предоставленным **Госкомстатом РФ**...* – Volitelný soubor byl stanoven

podle kvótních parametrů poskytnutých **Státním výborem pro statistiku Ruské federace** (Goskomstat RF)... (str. 8);

- Доля гражданских браков определялась оценочными данными общероссийских (**ВЦИОМ, ЦСИ МГУ**) и социологических опросов региональных исследовательских центров. – Podíl partnerských soužití byl stanoven na základě odhadů celorepublikových (**VCIOM - Ruské centrum pro výzkum veřejného mínění, CSI MGU - Centrum pro strategický výzkum Moskevské státní univerzity**) a sociologických průzkumů regionálních výzkumných center. (str. 9).

KALKOVÁNÍ

= Doslovný překlad.

- В Домострое целый раздел посвящен тому, каким именно способом нужно «правильно» наказывать провинившуюся жену, обстоятельно при этом описывая практические детали этого мужского занятия **«соимя рубашка, плеткою вежливенько побить, за руки держа»**. – V Domstroji je celá kapitola věnována tomu, jakým přesně způsobem má být “správně” potrestána proviněná žena, podrobně se při tom popisují praktické detaily této mužské činnosti **“sundavaje košili, bičem uctivě sbít, drže za ruce”**. (str. 4);
- Мета-исследование подходов к насилию было предпринято в работе Леонарда Берковица **“Агрессия: причины, последствия и контроль”**. – Metavýzkum přístupů k násilí provedl ve své práci Leonard Berkowitz **“Agrese: příčiny, důsledky a kontrola”**. (str. 5);
- Различные аспекты связи между патриархальным устройством общества и супружеским насилием выделяются и в коллективном российско-американском исследовании, результаты которого представлены в монографии **“Окно в русскую частную жизнь”**. – Různé aspekty souvislosti mezi patriarchální strukturou společnosti a domácím násilím jsou rozlišovány také v kolektivním rusko-americkém výzkumu, jehož výsledky jsou prezentovány v monografii **“Okno do ruského soukromého života”**. (str. 6).

ROZŠÍŘENÍ

= Při překladu jsou vkládány další (podrobnější) informace.

- *В числе авторов, исследующих исторические причины домашнего насилия и рассматривающих насилие как пережиток прошлого, когда муж имел закрепленное не только традицией, но и законом право наказывать и дисциплинировать **жену**. – Mezi autory, kteří zkoumají historické příčiny domácího násilí a posuzují násilí jako pozůstatek minulosti, kdy muž měl zakotveno nejen tradicí, ale také zákonem právo trestat a učit disciplíně **svou ženu**. (str. 4);*
- *Проявление насилия как **мужчинами**, так и женщинами в семье Киммель связывает также с дисбалансом власти: случаи, когда большинство решений принимаются одним из супругов, коррелируют с наиболее высоким уровнем насилия в семье. – Projevy násilí, **jak ze strany mužů**, tak i žen v rodině Kimmel také spojuje s nerovnováhou moci: případy, kdy většinu řešení přijímá jeden z manželů, korelují s nejvyšší mírou domácího násilí. (str. 5);*
- *Отмечает Киммель и различия в использовании насилия **мужчинами** и женщинами:... – Kimmel také zmiňuje rozdíly v používání násilí **mezi muži a ženami**:... (str.5).*

REDUKCE

= Při překladu jsou odstraněny nepotřebné informace.

- *Помимо domestic violence, подразумевающего насилие, совершенное членами семьи **по отношению к другим членам семьи**. – Kromě domestic violence, které označuje násilí páchané rodinnými příslušníky **na jiných rodinných příslušnících**. (str. 4);*
- *При этом некоторые исследователи видят в отсутствии соответствующей терминологии проблему для изучения **явления насилия** в России. – Při tom někteří vědci vidí v chybějící odpovídající terminologii problém pro výzkum **násilí** v Rusku. (str. 4);*

- Эта теория **получила развитие** в работах Кауфмана. – Tuto teorii **rozvinul** ve svých pracích Kaufman. (str. 4).

SUBSTITUCE

= Jednotlivá konkrétní slova nebo slovní spojení výchozího jazyka se zaměňují slovy nebo slovními spojeními cílového jazyka, to znamená, že mají jiný lexikální význam než slova výchozího jazyka, např. záměna jednoslovného výrazu víceslovným apod.

- В зарубежной **англоязычной** социологической и психологической литературе употребляется несколько терминов, относящихся к **насилию в семье**. – V zahraniční **anglicky psané** sociologické a psychologické literatuře se používá několik termínů, které se vztahují k **domácímu násilí**. (str. 4);
- spouse abuse (**злоупотребления в отношении супруги/а**), wife battering (**избиения жены**), marital rape (**изнасилование в браке**). – spouse abuse (**zneužívání manželky/а**), wife battering (**bití ženy**), marital rape (**znásilnění manžela/manželky**). (str. 4);
- При приеме анкет **проводилась их проверка на полноту**. – Při převzetí dotazníků **byla zkontrolována jejich úplnost**. (str. 9).
- Частичные затруднения при заполнении анкет (которые были только на **русском языке**) возникали в некоторых селах Башкортостана – Částečné potíže s vyplňováním dotazníků (které byly pouze v **ruštině**) se vyskytly v některých vesnicích v Baškortostánu. (str. 9).

KONKRETIZACE

= Záměna slova výchozího jazyka s širším významem slovem druhého jazyka s užším významem.

- spouse abuse (**злоупотребления в отношении супруги/а**), wife battering (**избиения жены**), marital rape (**изнасилование в браке**). – spouse abuse (**zneužívání manželky/а**), wife battering (**bití ženy**), marital rape (**znásilnění manžela/manželky**). (str. 4);

- *Она выделяет три фазы насилия, в первой из которых происходит попытка усиления контроля за насильником со стороны потенциальной жертвы,...* – **Schneider** rozlišuje tři fáze násilí, z nichž v první jde o pokus zvýšení kontroly nad násilníkem ze strany potenciální oběti,... (str. 4);
- *Главное, к чему он стремится привлечь внимание - это то, что общество делает с этой агрессией.* – *To hlavní, na co se Kaufmann snaží upozornit, je to, co společnost s touto agresí dělá.* (str. 5).

ZOBECNĚNÍ

= Záměna slova, které má užší význam, slovem s významem širším.

- *(например, наличие маленького ребенка, требующего ухода, отсутствие жилья или средств к существованию и т.д.) – (např. přítomnost malého dítěte vyžadujícího péči, chybějící bydlení nebo finanční prostředky atd.)* (str. 6).

ANTONYMICKÝ PŘEKLAD

= Kladná konstrukce se nahradí zápornou nebo naopak.

- *На опрос не приглашались представители одних и тех же семей.* – *Do průzkumu se zapojil vždy jen jeden z manželů.* (str. 9);
- *В то же время сексуальное влечение к женам мужа-насильники испытывают не чаще, чем мужчины в среднем.* – *Zároveň sexuální přitažlivost k ženám násilní muži nepocítují častěji, než průměrní muži.* (str. 16);
- *Семьи, свободных от всех видов насилия – это, в первую очередь, семьи эгалитарные – в них ресурсы и властные полномочия в равной степени распределяются между супругами.* – *Rodiny, v nichž nedochází k žádnému násilí, jsou především egalitářské rodiny, v nichž jsou zdroje a moc rozděleny rovným dílem mezi manžele.* (str. 16).

KOMPENZACE

= Tento postup slouží především k vyjádření jazykových zvláštností originálu (dialektismy, individuální řečové vlastnosti, narušení norem spisovného jazyka, slovní hříčky atd.).

- *Согласно этой теории насилие является способом **дать выход гневу** по поводу кризиса своей гендерной идентичности. – Podle této teorie je násilí způsobem, **jak si vylít zlost** kvůli krizi své genderové identity. (str. 6);*
- *считают, что мужья, хотя бы время от времени «унижают или пытаются их унижить, оскорбить, **«поставить на место»**. – má pocit, že je jejich muži alespoň občas “ponižují nebo se je snaží ponižovat, urážet, **“srovnat do latě”**”. (str. 12);*
- *Здесь, как правило, семейные расходы регламентируют мужья, а все нагрузки по выполнению домашней работы лежат на женах. – Rodinné výdaje zde zpravidla regulují muži a veškeré **бřemeno domácích prací nesou ženy**. (str. 12).*

6.2. CHYBY VE VÝCHOZÍM TEXTU

Nehledě na to, že text je odborný, vyskytují se v něm rovněž chyby, které uvádíme níže:

- *Анкета для женщин **состояла 177 вопросов**, анкета для мужчин – из 170 вопросов. (**состояла из 177 вопросов**) (str. 9);*
- *выполнялись в июле-августе 2002 г. **региональные** специалистами при супервизии представителя московской команды. (**региональными**) (str. 9);*
- *Несмотря на то, что собираемая информация носила дискредитирующий характер для мужчин (26% **их** них сочли, что анкета несправедлива по отношению к мужчинам), их общие оценки были определенно положительными (табл.1,2). (**из**) (str. 10);*
- *Карелы, **веспы** (**вепсы**) (str. 11);*

- *Семьи, свободных от всех видов насилия – это, в первую очередь, семьи эгалитарные – в них ресурсы и властные полномочия в равной степени распределяются между супругами. (свободные) (str. 16).*

7. ZÁVĚR

Hlavním cílem bakalářské práce byl překlad vybrané části odborné publikace “Насилие над женами в российских семьях”, jejímiž autory jsou I. D. Gorškovová a I. I. Šuriginová z ruštiny do češtiny, vypracování komentáře k překladu a sestavení glosáře. Práce je věnována rovněž charakteristice jazykových prostředků originálního ruského textu a představeny jsou použité překladatelské postupy s konkrétními příklady užití. Součástí bakalářské práce je i rusko-český glosář odborné terminologie, který tvoří přílohu bakalářské práce.

Po úvodu následuje první teoretická kapitola, která se zaměřuje na charakteristiku odborného stylu obecně.

Druhá teoretická kapitola je věnována charakteristice výchozího textu, kde byla uvedena nejdříve obecná charakteristika tohoto textu a rovněž informace o obsahu překládané části. Dále charakteristika výchozího textu byla zpracována z hlediska morfologických prostředků, užitých v původním ruském textu, ke kterým byly rovněž uvedeny konkrétní příklady jejich užití. Dalším bodem byla syntaktická struktura výchozího textu, lexikální prostředky a stylistické prostředky, které tento text vystihují.

Další teoretická kapitola je věnována typologii překladatelských postupů. Tato kapitola vycházela zejména z publikace Úvod do teorie překladu (pro rusisty), jejíž autorem je D. Žváček. Prvním bodem v této kapitole byla definice překladu a jeho cíle. Dalším bodem byly překladatelské metody, které D. Žváček popisoval ve své publikaci. Jednalo se o: překlad slova, překlad slovních spojení a překlad věty. Poslední body byl zaměřen na konkrétní překladatelské postupy.

V páté kapitole je obsažen samotný překlad vybraného odborného textu do češtiny. Vybraná část výchozího textu se zaměřovala především na obecnou charakteristiku výzkumu a jeho hlavní výsledky. Pozornost je věnována především psychologickému násilí, ekonomickému násilí, fyzickému a sexuálnímu násilí.

Následující kapitola obsahuje překladatelský komentář, ve kterém jsou uvedeny užitá překladatelské postupy a konkrétní příklady jejich užití. Užity byly následující postupy: transliterace, transpozice, popisný překlad (parafráze), překlad - vysvětlení, kalkování, rozšíření, redukce, substituce, konkretizace, zobecnění,

antonymický překlad a kompenzace. V dalším bodu byly popsány chyby ve výchozím textu, které byly nalezeny při překladu.

Nedílnou součástí bakalářské práce jsou dvě přílohy, ve kterých je obsažen výchozí text v ruštině a sestavený rusko-český glosář.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

Tištěná literatura:

1. VYSLOUŽILOVÁ, Eva, FLÍDROVÁ, Helena, MACHALOVÁ, Milena a VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *Cvičebnice překlada pro rusisty I: Politika, Ekonomika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0411-7.
2. ŽVÁČEK, Dušan. *Úvod do teorie překlada (pro rusisty)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 8070673537.

Elektronické zdroje:

3. *Nový encyklopedický slovník češtiny online* [online]. 2012-2020 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>
4. Seznam Slovník [online]. 1996-2023 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://slovník.seznam.cz/>
5. VONDRÁČEK, Miloslav, ZEMAN, Jiří a BÍLKOVÁ, Jana. *Současný český jazyk – stylistika* [online]. 2021 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: https://is.slu.cz/el/fpf/zima2021/UBK0022/um/E-opora_STYLISTIKA.pdf
6. ГОРШКОВА, И.Д. а ШУРЫГИНА, И.И. *Насилие над женами в российских семьях* [online]. 2003 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://www.womenmsu.msu.ru/apendix/bookall.pdf>
7. *ГРАМОТА.РУ* [online]. 2000-2023 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <http://gramota.ru/>

9. RESUMÉ

Tato bakalářská práce se zabývá překladem vybraného odborného textu “Насилие над женами в российских семьях” z ruského jazyka do českého. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část práce se primárně zabývá analýzou morfologických, syntaktických, lexikálních a stylistických jazykových prostředků. Dále jsou v teoretické části představeny základní překladatelské postupy. Praktickou částí práce je překlad vybraného odborného textu a sestavení rusko-českého glosáře s odbornou terminologií. Nedílnou součástí bakalářské práce jsou dvě přílohy, ve kterých je obsažen výchozí text v ruštině a sestavený glosář.

SUMMARY

This bachelor's thesis deals with the translation of a selected professional text from Russian into Czech. The work is divided into a theoretical part and a practical part. The theoretical part of the work primarily deals with the analysis of morphological, syntactic, lexical and stylistic language devices. Furthermore, basic translation procedures are presented in the theoretical part. The practical part of the work is the translation of a selected professional text and the compilation of a Russian-Czech glossary with professional terminology. An integral part of the bachelor's thesis are two appendices, which contain the initial text in Russian and a compiled glossary.

PŘÍLOHY

ORIGINÁLNÍ TEXT

ВВЕДЕНИЕ

В зарубежной англоязычной социологической и психологической литературе употребляется несколько терминов, относящихся к насилию в семье. Помимо *domestic violence*, подразумевающего насилие, совершенное членами семьи по отношению к другим членам семьи - детям, супруге/супругу, родителям, другим родственникам, – употребляются также специальные термины, относящиеся только к супружеским отношениям: *spouse abuse* (злоупотребления в отношении супруги/а), *wife battering* (избиения жены), *marital rape* (изнасилование в браке). Сама разработанность категориального аппарата в отношении насилия свидетельствует о большом внимании к данной теме. При этом некоторые исследователи видят в отсутствии соответствующей терминологии проблему для изучения явления насилия в России (Walker, 27). По-видимому, это так и есть, поскольку, например, самый распространенный термин в российской специальной литературе – *супружеское насилие* – в равной степени может подразумевать как насилие мужа над женой, так и насилие жены над мужем.

Большая часть работ зарубежных исследователей проблемы супружеского насилия посвящена исследованию источников насилия и его происхождению.

В числе авторов, исследующих исторические причины домашнего насилия и рассматривающих насилие как пережиток прошлого, когда муж имел закрепленное не только традицией, но и законом право наказывать и дисциплинировать жену. В частности, они ссылаются на законодательство, действовавшее на протяжении XIX века, в соответствии с которым муж мог дисциплинировать жену, но палка, которой наносился удар, не должна была быть толще большого пальца (Gondolf, Fisher, 274). В США по закону 1824 года мужья официально освобождались от ответственности при умеренном физическом наказании жены в случаях «крайней необходимости». Российские исследователи проблемы часто упоминают Домострой – свод законов, которые в числе прочих, регулировали и семейные отношения на Руси. В Домострое целый раздел посвящен тому, каким именно способом нужно «правильно» наказывать провинившуюся жену, обстоятельно при этом описывая практические детали этого мужского занятия «соимья рубашка, плеткою вежливоенько побить, за руки держа».

Виктимологический подход исходит из того, что женщина своим поведением жертвы провоцирует насилие. Частично он представлен в работах немецкой исследовательницы Шнайдер (Schneider), где утверждается связь между действиями жертвы и насильника. Она выделяет три фазы насилия, в первой из которых происходит попытка усиления контроля за насильником со стороны потенциальной жертвы, во второй осуществляется насилие, а третья обнаруживает зависимость жертвы от насильника, что фактически избавляет его от наказания и приводит к повторению цикла.

Теория социального научения подчеркивает роль ближайшего окружения, которое стимулирует развитие в мужчине личности, склонной к насилию. Эта теория получила развитие в работах Кауфмана. Исследуя происхождение насилия в современном обществе, М. Кауфман выступает против радикальной феминистской теории, выдвинутой в 70-е годы прошлого столетия

С.Браумиллер, которая сводила происхождение насилия преимущественно к особенностям мужской психологии. Кауфман считает, что нет никаких причин утверждать, что человеческое существо в целом (независимо от пола) не может быть агрессивным. Главное, к чему он стремится привлечь внимание - это то, что общество делает с этой агрессией (Kaufman, p.30). По его мнению, мужское насилие начинается с насилия по отношению к себе (запрещение мальчикам проявлять свои чувства), затем переходит на уровень отношений к женщине (так называемая подростковая агрессивность), а потом начинает угрожать обществу в целом. Насилие при этом является компенсацией чувства безвластия и беспомощности, испытываемого мужчиной на работе или в обществе, а также стремлением подчинить женщину своей власти способом контроля.

В центре интерактивной теории проблема властных отношений и насилия как разновидности коммуникации. М. Киммель, сочетая данный подход с теорией социального научения, считает насилие мужчин в отношении женщин результатом социализации - с детства мужчины понимают, что это приемлемая форма коммуникации (Kimmel, p.254) Насилие может быть частным, личным и интимным языком коммуникации. Проявление насилия как мужчинами, так и женщинами в семье Киммель связывает также с дисбалансом власти: случаи, когда большинство решений принимаются одним из супругов, коррелируют с наиболее высоким уровнем насилия в семье. Отмечает Киммель и различия в использовании насилия мужчинами и женщинами: в то время как мужчины применяют насилие для воздействия на жен, стремясь добиться послушания, для женщин, прибегающих к насилию, это в основном акт выражения фрустрации или острого моментального гнева.

К этим наблюдениям можно добавить результаты исследования Дж.Готтман и Н.Якобсон, которые в течение 8 лет наблюдали за 63 супружескими парами, имеющими проблемы с насилием (обзор дан в статье М.Писклаковой и А.Синельникова). Они выделили общие принципы семейной динамики: все обидчики были неуправляемы и непредсказуемы, пострадавшие часто были далеки от пассивности, чувствовали злобу, но не являлись субъектами насильственных действий. Отмечена значительная роль эмоциональных оскорблений со стороны обидчиков, что подрывает уверенность жертв в самих себе.

Некоторые исследователи применяют теорию конфликтов, согласно которой насилие – одно из финальных звеньев в цепи разногласий, столкновения интересов. Структура ряда причин, обуславливающих уровень насилия в конфликтах, описанная Л.Козером (Coser) используются при объяснении проявления насилия в семье. Мета-исследование подходов к насилию было предпринято в работе Леонарда Берковица "Агрессия: причины, последствия и контроль". Он обращает внимание как на социальные и культурные корни насилия в семье, так и на характер семейных отношений и общее ситуативное сходство агрессивного поведения в семье с другими типами агрессивного поведения. Кроме того, Л.Берковиц подчеркивает взаимозависимость жертвы и обидчика, присоединяясь таким образом к виктимологическому подходу – «грубость порождает еще большую грубость, а агрессивные действия одной стороны вызывают ответную агрессию другой» (Берковиц, с.319).

Структурная теория выделяет роль патриархата, неизбежно ставящего любого мужчину в положение потенциального насильника. Преимущественно этот подход присутствует в работах Хирна и Шеллер. Дж.Хирн выделяет связь мужчины с властью и контролем, пишет о мужской культуре насилия. Он указывает, что мужчин больше, чем женщин, среди заключенных и совершающих другие преступления, и связывает мужскую склонность к насилию с проблемой патриархата (Hearn, 42). Маргарет Шеллер (Sheller, p. 25-27) трактует насилие в отношении женщин как исходящее из ее природы - она родилась женщиной и, находясь в определенных отношениях с мужчиной, она приобретает особый, более низкий по сравнению с мужчиной социальный статус. Все эти факторы делают женщину уязвимой для насилия в семье.

Различные аспекты связи между патриархатным устройством общества и супружеским насилием выделяются и в коллективном российско-американском исследовании, результаты которого представлены в монографии "Окно в русскую частную жизнь". Ссылаясь на исследования Добаша, Курца, Левинсона, Хоффмана, Геллиса и других, авторы монографии отмечают, что главной причиной насилия является гендерное неравенство – ситуация, когда мужчины контролируют материальные ресурсы и принятие решений на уровне семьи, а женщины не имеют таких прав. При общих условиях патриархата насилие со стороны мужчины оказывается наиболее вероятным тогда, когда ресурсы мужа являются более низкими по сравнению с ресурсами жены. В этом случае он, считаясь с господствующей идеологией, настаивающей на обязательности мужского контроля над ресурсами, прибегает к компенсации своей маскулинности через насилие (Римашевская, Малышева, Ванной и др., с.191). Согласно этой теории насилие является способом дать выход гневу по поводу кризиса своей гендерной идентичности.

Обилие подходов к осмыслению источников жесткого обращения в семье позволяет предложить, что эти подходы, взаимодополняя друг друга, отражают насильственные аспекты в различных моделях и/или различных этапах развития семейных отношений. В частности, ситуационный подход к проблеме домашнего насилия представлен в работе петербургского психолога Натальи Ходыревой. В соответствии с этим подходом ситуативное распределение власти между обидчиком и жертвой (например, наличие маленького ребенка, требующего ухода, отсутствие жилья или средств к существованию и т.д.) может привести к насилию в семье (Ходырева, с.185).

Поскольку социологические исследования супружеского насилия проводятся в основном в рамках гендерной социологии и позиционируются именно как гендерные исследования, основным подходом к настоящему времени стало рассмотрение супружеского насилия как следствие и проявление мужского доминирования в обществе и семье. Это позволяет включать рассмотрение супружеского насилия в более широкий контекст – исторического, философского и культурологического осмысления соотношения власти и насилия.

Так как мы опираемся на феминистское представление о сущности супружеского насилия, нам представляется важным четко разграничить супружеское и все остальные виды семейного

насилия, такие, как, например, насилие над детьми или престарелыми. Как показал наш опыт обсуждений и дискуссий на эту тему, в противном случае (когда упор делается на «всесторонний» и «объективный» подход к «сложной и неоднозначной» проблеме домашнего насилия вообще) проблема насилия мужей над женами размывается и даже как бы перестает существовать («Действительно, мужья бьют жен, но нельзя забывать и о том, что женщины бьют детей»). Нам представляется, что, по крайней мере, на нынешней стадии исследования проблемы, имеет смысл определенно разделять разные виды насилия в семье.

При этом мы считаем правильным не только выделять супружеское насилие из всего комплекса домашнего насилия, но и ни в коем случае не смешивать между собой два разнонаправленных вида супружеского насилия – насилие мужей над женами и насилие жен над мужьями. В противном случае каждая из этих проблем опять-таки размывается, и дискуссия идет по кругу: «Да, мужья бьют жен, но зато жены психологически больше давят на мужей»; «Психологическое насилие над женами очень часто встречается в российских семьях, и к тому же еще мужья и избивают жен», «Женщины тоже бьют мужей» и т. д. и т. п. В результате насилие с обеих сторон получает оправдание, а рассуждения становятся бесплодными. Очевидно, что обсуждение проблемы домашнего насилия в целом возможно только на более высоком уровне теоретических обобщений, когда речь идет, например, о сущности и природе насилия как такового.

Основным подходом к общероссийскому исследованию, проведенному авторами в 2002-2003 годах, стало рассмотрение супружеского насилия как следствия и проявления мужского доминирования в обществе и семье. Помимо этого общего подхода использовались и более частные объяснительные концепции (теории ресурсов, экономической и социальной зависимости, стрессов, нарушенной коммуникации, конфликтов, психотравм детства и пр.). Но, с нашей точки зрения (подтвержденной данными, полученными в результате исследования) именно гендерное неравенство является одним из ключевых пунктов объяснения природы насилия над женами.

Супружеское насилие обычно подразделяют на четыре основных вида: психологическое (моральное, эмоциональное); экономическое; физическое и сексуальное. Иногда в отдельные виды насилия выделяют различного рода угрозы, но чаще их считают проявлением одного из перечисленных четырех основных видов. Например, угрозы применить физическую силу рассматриваются как одно из проявлений физического насилия.

Конкретные социологические подходы к выявлению уровня и изучению различных характеристик супружеского насилия можно признать достаточно отработанными. Как правило, выделяется набор признаков, позволяющих судить о том, что в семье респондента имеет место тот или иной вид супружеского насилия. Например, для того, чтобы узнать, сколько женщин подвергалось физическому насилию, задаются вопросы, направленные на то, чтобы выяснить, был ли случай, чтобы муж ударил или избил жену, толкал ли он ее, бросал ли в нее какие-либо предметы и так далее. Это позволяет получить объективные, хотя бы в пределах степени откровенности респондентов, показатели уровня существующего насилия. Благодаря деятельности

общественных организаций по борьбе и предотвращению насилия в семье, существуют подробные описания проявлений различных видов насилия, что облегчает социологическую работу по операционализации понятий. В данном отчете к каждому разделу, посвященному одному из видов насилия, прилагается набор признаков, по которым делался вывод о том, что в семье респондента имеет место данный вид насилия.

Учитывая высокую латентность насилия в семье, мы использовали методики сбора и анализа данных, которые обычно применяются при изучении девиантного поведения и в качественных исследованиях (высокая доля зондирующих вопросов, асимметрия шкал в сторону «да»-ответов, оценки искренности, дополнительный анализ уходов от прямых ответов, уточнение первоначальных данных и пр.).

Практически общепринятым является то, что уровень и масштабы супружеского насилия определяются, в первую очередь, по женским ответам. Это связано, главным образом, с тем, что показания страдающей стороны представляются более достоверными, в отличие от объяснений субъекта насилия (Ptacek). При интерпретации данных нашего исследования, авторы опирались на эту точку зрения.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

ОСНОВНЫЕ ЦЕЛИ: выяснить масштабы и характер различных видов супружеского насилия в отношении женщин и исследовать представления общества о данном явлении и отношении к нему.

ЦЕЛЕВАЯ ГРУППА: городское и сельское население в возрасте 18-65 лет, состоящее в браке (официальном или гражданском).

Опрос проводился в 7 экономических регионах России, в том числе в Северном (Республика Карелия), Центральном (Москва и Московская область), Северо-Кавказском (Ставропольский край), Центрально-Черноземном (Липецкая область), Восточно-Сибирском (Республика Бурятия), Западно-Сибирском (Омская область), Уральском (Республика Башкортостан). Численность населения регионов составляет 75% населения России. Всего опрошено более 2200 человек в более чем 50 населенных пунктах¹.

ВЫБОРКА: целенаправленная. Выборная совокупность определялась согласно квотным параметрам, предоставленным Госкомстатом РФ отдельно по каждому региону о состоящих в браке (супруги из полных семей)²: место проживания, пол, возраст, образование, количество

¹ В том числе в **Башкортостане** (города: Уфа, Салават, Ишимбай, Дюртюли, села: Мраково, Большое-Устьикинское, Красная Горка, Алексеевка), **Бурятии** (города: Улан-Удэ, Бабушкин, Кяхта, Гусиноозерск, села: Бичура, Харгана, Кабанск), **Карелии** (города: Петрозаводск, Сортавала, Медвежьегорск, Беломорск, села: Сосновец, Заозерье, Сосновка), **Москве и Подмоскowie** (города: Москва, Серпухов, Павловский Посад, Звенигород, Электрогорск, села Видное, Троицкое, Ягунино, Пролетарский), **Липецкой области** (города: Липецк, Елец, Лебедянь, Грязи, село: Донское, Октябрьское, Ильино) **Омской области** (города: Омск, Калачинск, Называевск, Черлак, села: Жирновка, Муровьева, Воскресенское, Куликово, Елизаветинка, Соленое), **Ставропольском крае** (города: Ставрополь, Буденновск, Невинномысск, Пятигорск, села: Красногвардейское, Дображелательный, Привольное).

² Информация дана на основе обобщенных за 2000-2002 гг. данных ежегодных обследований бюджетов 49,2 тысяч домашних хозяйств по выборке, обеспечивающей получение репрезентативных данных на федеральном и региональных уровнях.

детей, уровень доходов. Дополнительно использовались общие данные Госкомстата по регионам о распределении среднегодовой численности занятых по отраслям экономики, численности и составу безработных, национальному составу и пр. Данные по Ставропольскому краю и Бурятии были предоставлены местными филиалами Госкомстата РФ. Доля гражданских браков определялась оценочными данными общероссийских (ВЦИОМ, ЦСИ МГУ) и социологических опросов региональных исследовательских центров.

МЕТОД: раздаточное групповое анкетирование. Анкета для женщин состояла 177 вопросов, анкета для мужчин – из 170 вопросов. Женская анкета включает дополнительные вопросы о внутренних переживаниях женщин и женском здоровье. Анкета содержит разделы: социально-демографический блок (возраст, стаж брак, состав семьи, образование, национальность, религиозность, место проживания, жилищные условия, источники и уровень доходов, сравнительные характеристики жены и мужа и пр.), здоровье, употребление алкоголя, репродуктивные практики, выполнение домашней работы, семейный бюджет, сравнение ресурсов, чувства к супругу, удовлетворенность браком, общение и конфликты между супругами, потери при разводе, представления о ролях женщины/жены и мужчины/мужа, характеристики родительской семьи, психологическое, экономическое, сексуальное давление/насилие со стороны мужа, избиение жены (описание первого и последнего случая, последствия, реакция окружающих, обращение к медикам, в милицию, кризисные центры и пр.), представления о допустимости применения физической силы к женам, оценка роли государства в предотвращении насилия в семье и пр.

Пилотаж инструментария был проведен в мае 2002 г. в Подмоскowie¹.

ПОЛЕВЫЕ РАБОТЫ: выполнялись в июле-августе 2002 г. региональными специалистами при супервизии представителя московской команды. На этапе приглашения рекрутеры и респонденты располагали самой общей информацией о теме исследования, которая обозначалась как *проблемы российской семьи*. Подобранные по квотам респонденты в назначенное время приглашались для опроса в изолированные помещения учреждений образования и культуры (аудитории, классы, залы), где после инструктажа и при консультировании анкетеров самостоятельно заполняли анкеты. На каждую сессию приглашалось в среднем 15-25 человек, преимущественно одного пола. При приеме анкет проводилась их проверка на полноту. На опрос не приглашались представители одних и тех же семей. Участие респондентов оплачивалось. Средняя продолжительность заполнения анкеты 1 час 10 минут (минимальное время – 35 минут, максимальное 1 час 50 минут). Частичные затруднения при заполнении анкет (которые были только на русском языке) возникали в некоторых селах Башкортостана.

Зафиксирована высокая готовность к сотрудничеству со стороны респондентов (менее 3% отказов при заполнении анкеты на прямых вопросах о насилии). После завершения основного опроса респонденты дали положительную оценку анкете, процедуре опроса, а также выразили отношение

¹ В г.Бронницы и с.Ново-Никольское.

к теме исследования. Несмотря на то, что собираемая информация носила *дискредитирующий* характер для мужчин (26% их них сочли, что *анкета несправедлива по отношению к мужчинам*), их общие оценки были определенно положительными (табл.1,2).

ТАБЛИЦА 1 (в %)

Оценки после основного опроса:	Женщины	Мужчины
Было интересно заполнять анкету	84	70
Пока заполнялась анкета, время прошло незаметно	77	66
Анкета была скучная	7	15

Была признана важность темы исследования и польза от участия в опросе.

ТАБЛИЦА 2 (в %)

Оценки после основного опроса:	Женщины	Мужчины
Тема анкеты очень важная	85	73
Интересно было бы узнать результаты исследования	87	75
Анкета заставила о многом задуматься	71	57
Многим было бы полезно заполнить такую анкету	87	77

Около 40% респондентов сообщили, что *не на все вопросы анкеты им удалось ответить совершенно искренне*.

ОБРАБОТКА ДАННЫХ: с помощью пакета SPSS v.10.0.7 обработаны 1076 женских и 1056 мужских анкет. Проведен одномерный, двумерный и многомерный анализ данных отдельно по женской и мужской выборкам.

КАЧЕСТВЕННОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ: в ходе анализа данных количественного исследования было проведено объясняющее качественное исследование (серия фокус-групп и глубинных интервью) в Ставропольском крае и Подмосковье. На данном этапе материалы этого исследования были использованы для углубления анализа и интерпретации результатов опроса.

ХАРАКТЕРИСТИКА ВЫБОРКИ (в %)

	Женщины N=1076	Мужчины N=1058
<i>Возраст</i>		
18-24	7,3	6,1
25-34	21,8	21,5
35-44	33,5	32,4
45-54	24,0	26,5
55-64	13,4	13,5
<i>Образование</i>		
Начальное, неоконченное среднее	3,8	4,8
Среднее общее/полное	23,2	25,0
Среднее специальное, профессиональное	40,8	39,3
Неоконченное высшее	7,6	7,6
Высшее	24,6	23,3
<i>Место жительства</i>		
Москва	8,3	8,4
Столица республики, краевой, областной центр	25,4	26,1
Город (но не столица, областной, краевой центр)	33,8	32,5
Село, деревня	32,5	32,9

<i>Количество детей</i>		
Нет детей	9,0	10,2
1 ребенок	34,4	30,8
2 ребенка	44,2	44,9
3 ребенка	9,2	10,5
Более 3 детей	3,2	3,6
<i>Ежемесячный доход на каждого члена семьи</i>		
Менее 1000 рублей	18,3	17,8
От 1000 до 3000 рублей	49,5	44,9
От 3001 до 5000 рублей	16,2	18,7
От 5001 до 10 000 рублей	7,8	8,6
От 10 001 до 15 000 рублей	2,5	3,4
Более 15 000 рублей	1,3	2,3
Отказ ответа	4,2	4,3
<i>Сфера занятости</i>		
Промышленность	12,6	18,9
Сельское, лесное хозяйство	9,3	14,0
Строительство, транспорт, связь	9,1	17,9
Финансы, кредит, страхование	3,6	2,7
Оптовая, розничная торговля, общественное питание	11,8	8,9
Жилищно-коммунальное хозяйство, бытовое обслуживание	5,4	4,5
Органы государственного/муниципального управления	4,9	3,9
Здравоохранение, социальное обеспечение	6,3	1,9
Образование, культура, искусство, наука	15,1	5,9
Армия, правоохранительные органы	0,5	5,3
Безработный/ая	3,9	4,5
Пенсионер/ка по возрасту	5,2	4,6
<i>Национальность</i>		
Башкиры	3,9	3,3
Буряты	4,1	4,7
Карелы, веспы	1,2	1,7
Русские	76,5	75,5
Татары	5,9	6,0
Украинцы	3,6	4,2
Другие	4,8	4,6

ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ

Почти 80% опрошенных женщин столкнулись хотя бы с одним из проявлений психологического насилия со стороны мужа: их или унижали, в том числе нецензурной бранью, или унижительно критиковали их личность, или к ним применяли запреты и/или угрозы.

Более 70% опрошенных женщин испытывают при общении с мужем различного рода чувства психологического дискомфорта (напряжение, тревога, неуверенность в себе, бессилие, зависимость и пр.). При этом каждая пятая (20%) женщина при общении с мужем испытывает безысходность, каждая седьмая (14%) – страх, каждая восьмая (12%) – бесправие.

Более половины женщин:

- считают, что мужа, хотя бы время от времени «унижают или пытаются их унижить, оскорбить, «поставить на место» (57%);
- подвергаются оскорблениям в нецензурной форме (51%);
- испытывают со стороны мужей унижительную критику своей личности (плохая жена, плохой характер, плохая хозяйка, глупая и пр.) (53%).

С разного рода запретами и угрозами со стороны мужей столкнулись 51% женщин.

Наиболее распространенный запрет, с которым сталкивалась каждая пятая замужняя женщина (21%) - ограничение в перемещении («куда-нибудь пойти, выйти из дома»). Наиболее распространенные угрозы: физическая расправа (22%) и то, что муж найдет себе другую женщину или уйдет от жены (15%).

Две трети женщин (66%) подвергались либо унижительным замечаниям, либо запретам и/или угрозам. Более трети женщин (37%) сталкивались одновременно и с унижительной критикой, и с запретами и/или угрозами.

Женщины, критикуемые и унижаемые мужьями, сталкивающиеся с запретами и угрозами, в несколько раз чаще, чем те, кто не сталкивается с этими видами насилия, испытывают при общении с мужьями чувства неполноценности, бесправия, страха и безысходности.

У подавляющего большинства мужчин, использующих различного рода способы психологического давления на жену, это давление тесно связано с желанием «показать жене ее место» или с уверенностью в том, что она и так знает свое место. Почти две трети (64%) критикующих, запрещающих и угрожающих мужчин считают необходимым ставить жену на место.

Чем больше мужчины «ставят жен на место», делают унижительные замечания и прочее, тем больше они уверены, что внушают женам страх.

Не все мужчины - психологические агрессоры, а женщины - жертвы такой агрессии, связывают психологическое давление со стремлением унижить жену или поставить ее на место. Около четверти женщин, подвергающихся унижительным замечаниям и/или угрозам и запретам, не считают, что муж их унижает или пытается унижить. Среди мужей - психологических агрессоров – около трети также полагают, что у них никогда не бывает желания поставить жену на место.

Каждая седьмая (16%) женщина находится в ситуации постоянного и интенсивного психологического давления со стороны мужа. В этих семьях различные ресурсы, включая материальные, в большей степени, чем в среднем, сосредоточены в руках мужей. Здесь, как правило, семейные расходы регламентируют мужья, а все нагрузки по выполнению домашней работы лежат на женах.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ

Около 40% мужчин считают, что муж, содержащий жену, получает определенную власть над ней (например, может запретить ей работать).

Большинство женщин сталкиваются с экономическим насилием, которое проявляется в следующих практиках:

- жены вынуждены регулярно (часто или время от времени) просить деньги у мужа (30%), каждой десятой женщине приходится это делать постоянно;
- жены должны отчитываться перед мужем во всех или в большей части произведенных расходов (14%);
- в каждой пятой (21%) семье муж всегда имеет деньги, которые он может потратить на себя и так, как считает нужным, а жена таких денег или вообще не имеет, или имеет не всегда;
- каждая четвертая (26%) женщина сталкивалась в своей жизни хотя бы с одной из следующих форм экономического давления (угроз/запретов/оскорблений) со стороны мужа:
 - говорил, что работа жены никому не нужна, от нее на работе никакого толка, она ходит на работу только пить чай и пр. – 14%
 - не давал денег или угрожал, что не даст из-за «плохого» поведения жены – 11%
 - запрещал жене учиться, работать, делать карьеру – 10%
 - выгонял жену из дома – 10%
 - угрожал, что выгонит из дома, оставит «без копейки», не будет платить алименты – 10%.

Женщины, которые подвергаются хотя одной из перечисленных форм насилия, составляют 54% опрошенных. Почти пятая часть (19%) женщин одновременно подвергаются хотя бы одному из видов экономического насилия (*просьбы, отчеты, несправедливое распределение денег*) и хотя бы одному из экономических угроз/запретов/оскорблений.

13% женщин находятся в условиях жесткого экономического насилия, при которых их уязвимое и зависимое материальное положение сочетается с угрозами и унижением со стороны мужей.

Мужья – экономические насильники – получают ряд выигрышей в результате своих действий. Основными из них являются: перераспределение семейных денег в пользу мужчины; получение контроля над поведением жены; получение контроля над семейными деньгами.

Мужья, запрещающие женам работать/учиться/делать карьеру или критикующие работу жены, в значительно большей степени, чем те, кто подобных запретов не накладывает, склонны к экономическому насилию над женами.

Вероятность для женщины подвергнуться экономическому насилию определяется разницей в уровне дохода мужа и жены в большей степени, чем материальным положением семьи в целом. В наименьшей степени экономическому насилию подвергаются женщины из среднедоходных групп и женщины, зарабатывающие немного больше мужа или столько же, сколько и он.

Существует тесная связь между способом построения семейного бюджета и материальным положением семьи. Чем лучше материальное положение семьи, тем меньше у женщины шансов единолично распоряжаться семейными деньгами.

Ни один из способов распределения бюджета (даже когда считается, что жена единолично распоряжается всеми семейными деньгами или что супруги складывают все деньги вместе и каждый берет столько, сколько считает нужным) не гарантирует женщине того, что она не подвергнется той или иной форме экономического насилия.

Самый рискованный для женщин способ построения семейного бюджета - это когда муж выдает жене часть своих доходов на необходимые расходы. Для женщины вероятность жить при

неблагоприятной схеме построения бюджета тем выше, чем ниже ее доходы по сравнению с доходами мужа.

Примечательно, что, когда супруги имеют равный доступ к семейным деньгам или бюджет семьи находится в руках жены, ни один из супругов не получает преимущества в возможности иметь «свои» деньги, которые может потратить на свои личные нужды. Как только мужа получают возможность распоряжаться своими собственными доходами единолично, жены чаще мужей оказываются без «своих» денег.

ФИЗИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ

Общественное мнение по вопросу о применении мужьями физической силы в отношении жен противоречиво, но в целом уровень допустимости такого насилия высок. Доля тех, кто готов оправдать мужа, ударившего или побившего жену, при ответах на различные вопросы колеблется от 32% до 47%. Мужчины намного более лояльно относятся к избиению жен, чем женщины.

В семьях респондентов, считающих, что супружеское насилие допустимо, уровень насилия выше, чем в семьях тех, кто его не оправдывает. При этом мужское отношение к избиению жен в большей степени, чем женское определяет будет ли физическое насилие над женой иметь место или нет

Масштабы распространения физического насилия в семьях фиксировались через несколько показателей:

- доля женщин, которым нынешний муж угрожал физической расправой или к которым применял силу (отмечено хотя бы одно), составляет 56% (самый широкий показатель);
- половина (50%) женщин действительно подвергалась хотя бы однажды физическому насилию со стороны нынешнего мужа (*ударил или толкал, тряс, не бил, но причинял сильную боль другими способами, например, выкручивал руки*) – группа общего насилия;
- хотя бы раз муж ударил 41% женщин, из них 26% подвергались избиению неоднократно, в том числе 3% женщин муж бьет раз в месяц и чаще – группа избитых.

Женщины, которые четко сказали, что муж их ни разу даже не попытался ударить, составляют 45% - меньше половины.

Большая часть женщин находится в ситуации принципиальной возможности того, что муж применит к ним силу: 60% из них допускают, что муж может их ударить.

Значимые различия в уровне насилия между различными социально-демографическими группами и регионами определяются в основном размером доли семей, в которых муж бил жену неоднократно, но не избивает регулярно.

Мужчина, ударивший жену однажды, скорее всего рано или поздно сделает это снова: женщин, которых муж ударил один раз, меньше, чем женщин, которых били неоднократно.

Около половины женщин из группы общего насилия (26% всех опрошенных), подвергались нападению в то время, когда они были беременны, кормили грудью, имели маленького ребенка или испытывали физические или моральные страдания, находились в состоянии беспомощности.

Получали травмы, требующие медицинской помощи 10% женщин – жертв физической агрессии (3% от всех опрошенных женщин).

По свидетельствам опрошенных мужчин и женщин, жены намного реже применяют силу к мужьям, чем мужья к женам и последствия этих нападений несопоставимо меньшие. Подавляющее большинство женщин, нападавших на мужей, сами были жертвами насилия с его стороны.

Первый/единственный удар или избиение, как правило, случается в начале совместной жизни. Риск оказаться впервые побитой после 10 лет семейного стажа уменьшается, но все же остается.

Ударив или побив жену, мужья делают семейные взаимоотношения более удобными для себя. Большинство из них считает, что, побив жену, они не изменили или даже улучшили свои отношения с ней. Женщины же в основном думают, что отношения в семье ухудшились: 43% женщин, которых ударил муж, сообщили, что после первого/единственного такого случая начали бояться его хотя бы время от времени.

Мужчины, побившие жену, склонны обвинять в случившемся ее саму. Они почти в 5 раз чаще обвиняют в начале ссоры ее, чем себя, и в 3 раза чаще указывают в качестве причины ее «плохое» поведение, чем свое собственное.

Число женщин, обратившихся к кому-либо за помощью после того, как муж впервые их побил, ничтожно мало. Около половины всех опрошенных - 44% женщин и 52% мужчин – считают, что побитая жена вообще не должна ни к кому обращаться за помощью, что ей следует подумать, в чем она сама виновата.

Ближайшее социальное окружение, как правило, бывает осведомлено о том, что муж нападает на жену. Абсолютное большинство осведомленных окружающих осуждает агрессивных мужчин. Однако насильники об этом часто не знают. Минимальную степень осуждения мужа – агрессоры чувствуют от своих друзей.

Обращались за медицинской помощью 5% женщин, пострадавших от нападений мужа (3% от всего женского массива). Обращались в милицию с жалобой на мужа 19% женщин – жертв нападений (10% от числа всех опрошенных женщин). Половина женщин, считающих, что они нуждались в медицинской или правоохранительной помощи, не обращались за ней.

За помощью в кризисный центр обращались менее 1% женщин, пострадавших от физического насилия.

СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ

И мужчины и женщины рассматривают сексуальные потребности мужей как приоритетные относительно женских. Большинство опрошенных не считают абсолютно необходимым, чтобы в супружеском сексе учитывались сексуальные желания и потребности жены.

Большинство (60%) мужчин и половина (50%) женщин считают, что изнасилование в браке в принципе невозможно.

По свидетельствам женщин:

- только 13% из них никогда не занимаются с мужем сексом, если у них нет такого желания.
- 75% жен с большей или меньшей частотой уступают мужу, соглашаясь на секс, когда им этого не хочется. Каждая пятая (20%) женщина идет на такие уступки часто.

В общей сложности 23% женщин стали жертвами хотя бы одного из видов сексуального давления или насилия со стороны мужа:

- мужа 7% женщин получают секс всегда, когда они этого хотят, абсолютно независимо от желаний и степени готовности к сексу жены;
- 14% женщин хотя бы раз пришлось заниматься с мужем сексом вопреки своему желанию, потому что иначе он мог устроить скандал, перестать разговаривать, не дать денег и т.д. (вынужденный секс);
- 6% женщин стали жертвами супружеского изнасилования (муж силой или угрозами заставлял жену заниматься с ним сексом, когда она не хотела и говорила ему об этом);

- около 6% всех женщин отметили, что были вынуждены заниматься с мужем сексом после нанесенных им побоев (это составляет 12% женщин, которых муж побил хотя бы однажды).

Группу жесткого сексуального насилия (был вынужденный секс, и/или изнасилование, и/или секс после побоев) составляют 18% всех опрошенных женщин.

Супружеские сексуальные взаимоотношения в семьях с сексуальным насилием характеризуются тем, что мужья имеют значительно большие возможности заниматься сексом по своему желанию и при этом намного чаще упрекают жен в нежелании заниматься сексом, чем в среднем по массиву. В то же время сексуальное влечение к женам мужья-насильники испытывают не чаще, чем мужчины в среднем.

Для женщин-жертв – сексуального насилия – характерен пониженный уровень сексуального влечения к мужу. Сексуальное насилие связано со страхом, который жены испытывают по отношению к мужьям. Сексуальное насилие тесно связано с физическим причем, чем жестче форма сексуального насилия, тем сильнее эта связь.

Среди мужчин из всех групп насилия намного больше настаивающих на главенстве мужчин над женщинами, чем среди мужчин, не практикующих насилия. Мнение женщины о том, как должна распределяться власть между мужчинами и женщинами в обществе и в семье, в значительно меньшей мере определяет, будет ли она подвергаться насилию со стороны мужа.

Семьи, свободных от всех видов насилия – это, в первую очередь, семьи эгалитарные – в них ресурсы и властные полномочия в равной степени распределяются между супругами. В семьях, где существует насилие мужа над женой, наблюдается выраженное главенство мужа.

Для женщин любой вид насилия сопряжен с перераспределением ресурсов и власти в пользу мужчины – насильника. При этом наиболее «действенным» представляются психологическое и экономическое насилие, а наименее «действенным» – физическое. Вероятнее всего, физическому насилию женщины подвергаются в тех случаях, когда психологические и экономическое насилие оказывается неэффективным или у мужа не достаточно возможностей, чтобы их применять, что и заставляет его утверждать свои властные полномочия при помощи физической силы.

Для мужчин насилие – это способ либо проявить свою власть над женой либо бороться за нее. Причем эта борьба за перераспределение властных полномочий часто связана не столько с тем, что у мужчин-насильников объективно мало власти над женами, сколько с тем, что многим из них, сколько бы власти они не имели, ее всегда не достаточно.

GLOSÁŘ

агрессивность, -сти ж <ul style="list-style-type: none"> • подростковая а. 	agresivita <ul style="list-style-type: none"> • pubertální agresivita
агрессивный, -ая, -ое <ul style="list-style-type: none"> • агрессивные действия 	agresivní <ul style="list-style-type: none"> • agresivní jednání
агрессия, -ии ж	agrese
алименты, -ов pl.	výživné
анкета, -ы ж	dotazník
анкетер, -а м	zadavatel
безвластие, -ия с	bezmoc
беспомощность, -сти ж	bezradnost
брак, -а м	manželství
бюджет, -а м <ul style="list-style-type: none"> • семейный б. 	rozpočet <ul style="list-style-type: none"> • rodinný rozpočet
власть, -сти ж	moc
выборка, -и ж	vzorek
гендерный, -ая, -ое <ul style="list-style-type: none"> • гендерное неравенство • гендерная идентичность 	genderový <ul style="list-style-type: none"> • genderová nerovnost • genderová identita
грубость, -сти ж	hrubost
давление, -ия с <ul style="list-style-type: none"> • психологическое д. • экономическое д. • сексуальное д. 	nátlak <ul style="list-style-type: none"> • psychický nátlak • ekonomický nátlak • sexuální nátlak
доходы, -ов pl. <ul style="list-style-type: none"> • уровень доходов • источники доходов 	příjmy <ul style="list-style-type: none"> • výše příjmů • zdroje příjmů
жертва, -ы ж	oběť

закл <u>ю</u> ченный, -ого м	vězeň
изби <u>е</u> ние, -ия с ● изби <u>е</u> ние же <u>н</u> ы	bití ● bití že <u>n</u> y
конфли <u>к</u> т, -а м	konflikt
лич <u>н</u> ость, -сти ж	osobnost
наказ <u>а</u> ние, -ия с ● физ <u>и</u> ческое н.	trest ● fyz <u>i</u> cký trest
наси <u>л</u> ие, -ия с ● супру <u>ж</u> еское н. ● муж <u>с</u> кое н.	násilí ● dom <u>á</u> cí násilí ● muž <u>s</u> ké násilí
наси <u>л</u> ьник, -а м	násilník
оби <u>д</u> чик, -а м	násilník
опро <u>с</u> , -а м	průzkum
опро <u>ш</u> енный, -ого м	dotazovaný
оскорб <u>л</u> ение, -ия с ● эмоци <u>о</u> нальное о.	urážka ● em <u>o</u> cionální urážka
отнош <u>е</u> ние, -ия с ● семе <u>й</u> ное о. ● вла <u>с</u> тное о. ● супру <u>ж</u> еское о.	vztah ● rodinný vztah ● moc <u>e</u> nský vztah ● man <u>ž</u> elský vztah
повед <u>е</u> ние, -ия с ● агрес <u>с</u> ивное п. ● деви <u>а</u> нтное п. ● плох <u>о</u> е п.	chování ● ag <u>e</u> sivní chování ● dev <u>i</u> antní chování ● špatné chování
послуш <u>а</u> ние, -ия с	poslušnost
разв <u>о</u> д, -а м	rozvod
расх <u>о</u> ды, -ов pl.	výdaje
рекру <u>т</u> ер, -а м	náborář
респонд <u>е</u> нт, -а м	respondent

социализация, -ии ж	socializace
супруг, -а м	manžel
употребление, -ия с • употребление алкоголя	konzumace • konzumace alkoholu
фрустрация, -ии ж	frustrace